

ISBN 978-1-4315-0290-5

LIFE SKILLS IN SEPEDI

GRADE 3 – BOOK 2

TERMS 3 & 4

ISBN 978-1-4315-0290-5

THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.

7th Edition

Dipukutšomo tše di hwetšagala mo go
mohlwaela wo ke:

- Lelemetlaleletšo la Pele Mphato wa 1 – 3
(Ka maleme ka moka a semmušo)
- Lelemetlaleletšo la Pele Mphato wa 4 – 6
(Ka Seisimane)
- Leleme la Gae Mphato wa 1 – 6
(Ka maleme ka moka a semmušo)
- Mmetse Mphato wa 1 – 3
(Ka maleme ka moka a semmušo)
- Mmetse Mphato wa 4 – 6
(Ka Seisimane le Seafrikanse)
- Mabokgoni a Bophelo Mphato wa 1 – 3
(Ka maleme ka moka a semmušo)

E boleditswe
ebile e sepelelana
le CAPS

Mphato wa

3

Mabokgoni a Bophelo ka SEPEDI

Puku ya 2

Kotara ya 3 & 4

Leina:

Phapoši:

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Diteng

Kotara ya 3 Letlakala

(33) Mafelo a kotsi ao go ralokelwago go ona.....	2
(34) Mafelo a kotsi ao go ralokelwago go ona.....	4
(35) Go šomiša dithekisi le ditimela ka polokego ..	6
Maswao ao a re lemošago kotsi.....	7
(36) Seo tšhilafatšo e lego sona.....	8
(37) Mehuta ye e fapanego ya tšhilafatšo	10
(38) Dikotsi tša tšhilafatšo	12
Tše dingwe gape ka ga tšhilafatšo	13
(39) Ka fao batho ba bego ba phela kgale	14
(40) Ka fao batho ba bego ba phela kgale	16
(41) Go be go le bose go ba ngwana nakong tšeо?	18
(42) Dithulusu le didirišwa.....	20
(43) Tshedimošo gape, gore di be di dirwa bjang	22
(44) Go lefela dilo.....	24
(45) Ponagalo ya lefase go tšwa lefaufaung	26
Ditheleskoupo.....	27
(46) Disathalaete	28
Dinaledi le diplanete	29
(47) Lefaufau la rena.....	30
Leeto la lefaufaung	31
(48) Matšatsi a boholokwa a kgethilwego	32

Kotara ya 4 Letlakala

(49) Dibjalo – tše re di hwetšago go tšona	34
(50) Dimela – go tloga go moba go ya go swikiri	36
(51) Lefase – seo le re fago sona.....	38
(52) Lefase - go tloga go letsopa go ya go setena	40
(53) Masetlapelo – re swanetše go dira eng?	42
(54) Mollo	44
(55) Legadima.....	46
(56) Madimo le diphefo tše maatla	48
(57) Tšišinyego ya lefase.....	50
(58) Diphoofolo tše di re thušago: matseno	52
(59) Diphoofolo tše di re fago dijo goba diaparo: dinose	54
(60) Diphoofolo tše di re fago dijo goba diaparo: dikgogo	56
(61) Diphoofolo tše di re fago dijo goba diaparo: dikgomo	58
(62) Diphoofolo tše di re fago dijo goba diaparo: dinku	60
(63) Diphoofolo tše di re šomelago: dimpša	62
(64) Diphoofolo tše di re šomelago: ditonki.....	64

Mdi Angie Motshikga,
Tona ya Thuto ya
Motheo

Mna Enver Suryt,
Motlatša-Tona wa Thuto ya Motheo

Dipukutšhomo tše di tšweleditšwe go thuša bana ba Afrika-Borwa ka tlase ga boetapele bja Tona ya Thuto ya Motheo, Mdi Angie Motshikga, le Motlatša-Tona wa Thuto ya Motheo, Mna Enver Suryt.

Rainbow Workbooks di bopa karolo ya mohlwaela wa tsenogare woo maikemišetšo a wona e lego go kaonafatša mošomo wa barutwana ba Afrika-Borwa bao ba lego mephatong ye tshela ya mathomo. Projekte ye, bjalo ka ge e le ye nngwe ya dinepokgolo tša Dithulaganyo tša go Diragatša tša Mmušo, e kgonne go diragala ka thekgo ya mašeleng a go tšwa, ka ntle le go kgokgona go Sešegotlotlo sa Bosetšhaba. Se se kgontšhitše Kgoro go dira dipukutšhomo tše, ka maleme ka moka a semmušo, ka ntle ga gore Kgoro e lefe.

Re hutša gore barutiši ba tla holega ka dipuku tše mošomong wa bona wa tšatši ka tšatši wa go ruta, le go kgonthiša gore barutwana ba kgona go fetša lenanethuto. Re hlokometše gore re hlahle barutiši ditirong ka moka ka go tsenya maswao a ditaetši ao a laetšago seo morutwana a swanetšego go se dira.

Re tloga re hutša gore bana ba tla ipshina ka go dira mešomo ye e lego ka mo dipukwaneng tše ge ba dutše ba gola, ba ithuta, le gore wena, morutiši, o tla ipshina le bona mo lethabong la go ithuta.

Re kganyogela lena, barutiši, le barutwana ba lena, katlego, ka tšhomiso ya dipukutšhomo tše.

Mphato wa

3

Mabokgoni a Bophelo
ka SEPEDI
Puku ya 2

Puku ye ke ya:

Mafelo a kotsi ao go ralokelwago go ona

A re ngwaleng

O ikwa o amogelegile mafelong ao a bolokegilego a bjalo ka phapošiborutelo ya lena. A ke mafelo ao o swanetšego go ikwa ka mehla, o duma go ka boeleta go ona. Go se be motho yo a go gobatšago, goba a go kweša go bohloko gona fao.

Lefelo leo le bolokegilego go bohle, ke lefelo leo bohle ba ikwago ba amogelega go lona.

Ga go na yo a ka kwešwago bohloko fao.

"Polokego ya bohle" E ra gore bohle ba na le tokelo ya go bolokega mafelong ao a buletšwego bohle, bjalo ka, ditimeleng, dithekising le mabopong.

A re boleleng

Lebelela diswantšho gomme o bolele le mogwera wa gago ka ga tšona

Bolela le mogwera wa gago mabapi le gore ke ka lebaka la eng go le kotsi go raloka mo mafelong ao a sa bolokegago.

Letšatšikgwedi:

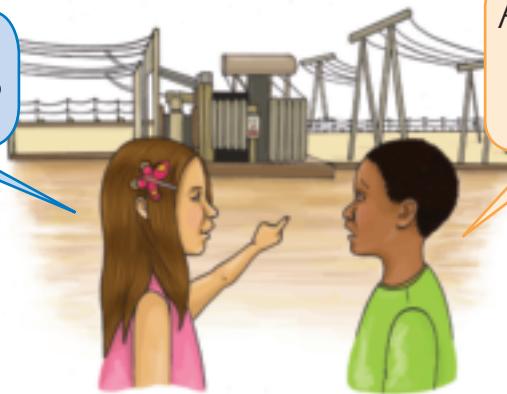

A re ngwaleng

Ngwana yo a lego ka go la go ja mo seswantšhong se sengwe le se sengwe o swanetše go kgetha. Ba thusé ka go ngwala ka go dipudula tša bona tša polelo.

A re ye, monnal! Lata bolo! O reng o tshoga?

Aowa, ga ke a swanelo. Nka

A re ye monna! Enwa gatee! E kwagala e lokile. O tshaba eng?

Aowa, ga ke a swanelo, nka

A re boleleng

Bolelang ka phapošing ka ga dipotšišo tše:

- Ke dilo mang tše di lego kotsi tše di ka hwetšagalago mo thotobolong ya ditšila?
- Ke ka lebaka la eng bana ba rata go raloka ka leropeng la ntlo ya kgale?
- Ke maphelo a bomang ao a lego kotsing ge bana ba bapala mo tseleng ye e nago le dinamelwa tše dintši?
- Ke dika dife tše di re sebotšago kgahlanong le go bapala seporong sa setimela?
- Ke dikotsi dife tše di amanago le diela tše bjalo ka parafene?

A re ngwaleng

Kgetha seswantšho se tee mo go letlakala la 2 gape gomme o ngwale dikarabo tša dipotšišo tše.

- Seswantšho se go botša eng?

- Na o tla tseba bjang gore ga se gwa bolokega go bapala fao?

Mafelo a kotsi ao go ralokelwago go ona

A re ngwaleng

Lebelela diswantšho.

Bjale kgetha ye nngwe ya ditlhalošo tše, o e ngwale ka tlase ga seswantšho:

Parafene e ka thunya ya baka kgabo e le ka seatleng sa motho.

Bana ba ka hlokagala ka lebaka la go nwa mpholo.

Bana ba ka hlokagala ka gore ga ba kgone go hemela moyo.

Ngwana a ka hwetša šoko ya mohlagase.

O se ke wa šomiša mohlagase kgauswi le meetse.

Meetse ao a belago le mušimeetse di ka tshuma ngwana.

Tlhalošo: _____

Tlhalošo: _____

Tlhalošo: _____

Tlhalošo: _____

Tlhalošo: _____

Tlhalošo: _____

Letšatšikgwedi:

A re direng

Thala seswanšho sa gago le bagwera ba gago le bapala ka poloego phakeng. Le tla bapala kae? Mohlala: gopola ka go bapala mo moswinking. Sa mathomo šomiša phensele o thale mollwane wa sethalwa sa gago. Se khalare ka go šomiša dikrayone.

A re itšikinyeng

Ikotolle: Šikinya ditho tše di fapanego tša mmele wa gago ka nako e tee. Mohlala: Dira mešikinyego ya go kgokologa, ka nako e tee le manakaila le letheka, goba magetla a gago le dikokoilane tša gago.

Tiragalo ye bohlokwa: Go se itswareletše

- Sepela ka menwana ya maoto, ka morago o sepele ka direthe.
- Abula ka diatla le ka matolo.
- Sepelela pele le morago godimo ga thapo ye e lego fase, gore o se tšwe tseleng. Leka go dira bjalo o pontše.
- Ema ka diatla, maoto a le godimo, ka morago o eme ka hlogo, ka thušo ya diatla, ka morago o itahlele fase.

Khutša o fole: Otlolla maoto le matsogo ka go iketla. Ge go kgonega dira bjalo ka morethetho wa mmino wa go iketla, wa go fola.

Go šomiša dithekisi le ditimela ka polokego

Kotara ya 2 – Beke ya 3

A re direng

Nomora diswantšho mabapi le seo se diragaletšego Goro, go laetša tatelano ya maleba.

A re boleleng

Lebelela diswantšho tše di lego mabapi le Goro gape gomme o bolele le mogwera wa gago ka ga tšona.

- E be e le phošo ya mang ye e bakilego kotsi?
- Goro le mmagwe ba be ba ka be ba dirile eng?

A re boleleng

Lebelela diswantšho tše di latelago, gomme o bolele le mogwera wa gago ka ga tšona. Na batho ba ba dira eng seo se sego sa loka?

A re ngwaleng

Ngwala mantšu a go hlaloša seswantšhong se sengwe le se sengwe, o hlaloša gore banamedi ga se ba swanela go dira eng.

Maswao ao a re lemošago kotsi

A re baleng

Maswao a tsela le a tseleng ya seporo, a diretšwe polokego ya rena.

Maswao a mangwe a thuša go re šireletša.

Maswao a temošo mo tseleng ka mehla a ba le mothaladi wo mohubedu go a dikologa.

Dika tše dingwe di re botša gore re itshware bjang gare ga dinamelwa (therafiki) goba di re fe tshedimošo.

A re direng

Go lahla dilo ka mafastere mola setimela se sepela, go ka gobatša batho goba diphoofolo.

Thala seka sa go botša batho gore ba se lahle dilo ka mafastere a setimela.

A re direng

Sega maswao a tsela ao a lego mafelelong a letlakala le, gomme o a mamaretše dikgobeng tša maleba.

Teacher:
Sign:
Date:

Tšhilafatšo: Ke eng?

Kotara ya 3 - Bekē ya 3

A re boleleng

Lebelela seswantšho gomme o bolele le mogwera wa gago ka ga sona. Na go na le selo mo seswantšhong, seo o kilego wa se bona peleng? Ke dilo dife mo seswantšhong tše di bonagalago di phošagetše goba e le tše mpe? Ke ka lebaka la eng di bonagala di phošagetše?

A re baleng

Tšhilafatšo ke eng?

Tšhilafatšo yeo re e hlolago ga se ya re lokela, le gona, ga se ya lokela diphoofolo le dibjalo. Re a babja, le dilo di emiša go gola, gape, le gona, tšhilafatšo e dira gore tikologo ya rena e befe kudu.

Ge re dira gore moyā wa lefase, meetse, le mobu di tšhilafale, re a ditšhilafatša. Phefo, meetse, moyā le letšatši, tšohle di thuša go hlwekiša tšhilafatšo. Eupša ge go na le tšhilafatšo ye ntši kudu, lefase le ka se sa kgona go itlhwekiša.

Letšatšikgwedi:

A re direng

Morutiši wa lena o tla fa seholpha se sengwe le se sengwe mošomo wo o itšego. Šomang ka diholpha tša ba bahlano seholpha.

Mo go seholpha se sengwe le se sengwe, maloko a mane a swanetše go hwetša mehlala ya tšhilafatšo. Maloko a mane a seholpha se sengwe le se sengwe a tla nyaka mehlala ya tšhilafatšo mabaleng a dikolo. Leloko la bohlano le swanetše go swara rekoto ya ntlha ye nngwe le ye nngwe ye seholpha se e hwetšago. Leloko le tee le swanetše go dira rekhtoto mo lenaneong ka go swaya ka leswao le (✓) godimo ga ntlha ye nngwe le ye nngwe ye le e hwetšago. Ge o feditše mošongwana wa gago, morutiši wa gago o tla dira khutsofatšo ya seo o se utolotšego. Na mapatlelo a sekolo sa lena a maemong a mabotse?

A re ngwaleng

Ngwala dilo tše 5 tše e lego ditšhila tše o di hweditšego mabaleng a sekolo.

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

Gopola go hlapa
diatla tša gago
ge o feditše.

A re boleleng

Ipopeng diholpha tša batho ba 7 seholpha.

O tlile go kgatha tema, go emela dilo tše di fapanego, tše bjalo ka: lefase, meetse, mobu, moyo, sebjalo, phoofolo le motho. Bakgathatema ba mathomo ba tshela ba swanetše go botša motho gore tšhilafatšo e dirang go yena. Motho o swanetše go araba yo mongwe le yo mongwe wa bakgathatema. Mmogo le swanetše go tšeа sephetho mabapi le gore go swanetše go dirwe eng ka mathata a. Ge o itshepha mabapi le tema yeo o e kgathago, o ka e botša bamphato.

Mehuta ye e fapanego ya tšhilafatšo

A re baleng

Tšhilafatšo ya moyā

Ge re tšhilafatša moyā, re ka o tshela mpholo. Re tšhilafatša moyā ka go tshuma malahla a mantši, disele, phetrole, gase le dikgong. Muši wo o tšwago go dilo tše, o na le gase ye e sego ya lokela bophelo, e le yona(gase) ye e yago lefaufaung.

Moya gape o tšhilafatšwa ke lerole, mohlabā, molora, muši le modula. Mehlare e thuša go tloša mo moyeng gase yeo e lego kotsi, gomme ya tlisa moyā wo o fago bophelo mo moyeng. Ge re rema mehlare ye mentši, gase ye e lego kotsi e fela e le gona mo moyeng, gomme, oksitšene ye e bago mo moyeng ga se ye e lekanego. Re swanetše go hemela moyā wo o hlwekilego gore re dule re phetše gabotse. Go hemela moyā wo o lego kotsi go re tsenya malwetši a megolo le a maswafo. Go na le mafelo mo lefaseng moo batho ba swanetšwego ke go khupetša melomo le dinko, ge ba tšwela ka ntłe, ka gore moyā o tšhilafetše kudu: ga se ba swanela go o hemela. Esiti ye ntši mo moyeng ye e tšwago

difemeng e ka hlola go sarasara ga diesiti tše di bolayago dimela le go senya meago.

Dinamelwa, dintasteri le dibešwa tša go swana le parafene ka dintlong ke methopo ye megolo ya tšhilafatšo ya moyā Motse-Kapa.

Tšhilafatšo ya mobu

Tšhilafatšo ya mobu e diragala ge go na le dikhemikhale tše kotsi mo mobung. Tšhilafatšo ya mobu e ka hlolwa ke ditšhila tše di tšwago difemeng le mebaeneng. Ditšhila tše di tšwago magaeng a rena, dikolong le maokelong le diofising, di epelwa ka mobung ge go thibja melete. Ditšhila tše di tšhilafatša mobu. Tšhilafatšo ya mobu e ka tšhela mpholo ka meetseng, ao ona a tshelago mpholo dijong tše di jewago ke diphoofolo le batho.

a ka lwatša batho kudu a ba a bolaya dihlapi le diphoofolo tše dingwe. Dibjalo tše di lego kgauswi le meetse ao le tšona di ka hwa.

Tšhilafatšo ka lešata

Tšhilafatšo ka lešata e hlolwa ke dinamelwa tše kgolo tše bjalo ka dilori, dihutara tša difatanaga le dithekisi, metšhene ya difemeng, mašata a diletšo tša mmino, le mašata a didirišwa tša go aga le go dira ditsela. Mašata a mantši kudu a ka dira gore o se hlwe o ekwa gabotse.

Dikotsi tša tšhilafatšo

Kotara ya 3 - Bekē ya 4

A re boleleng

Lebelela diswantšho gomme o bolele le mogwera wa gago ka ga tšona

A re ngwaleng

Na batho ba le diphoofolo tše di be di tlile go reng ka ga tšhilafatšo?

Feleletša lefoko sebuduleng se sengwe le se sengwe mo tlase.

Gape, sekamiša hulahupu, go dira gore go be bothata gore e
huhumelwe. "Tšhilafatšo ga se ya ntokela ka gobane..."

A re itšikinyeng

Bjale nyaka hulahupu gomme o bapale ka yona.

Wena le mogwera wa gago le swanetše go šielana ka go sepela go putla
ka gare ga hulahupu. La mathomo ka maoto, ka morago ka diatla. Bjale
emišetša hulahupu godimo ge mogwera wa gago a abula gore a tšwelele
ka kua. Šielanang go dira se.

Tše dingwe gape ka ga tšhilafatšo

A re direng

Pelenyana o lebeletše tšhilafatšo lebaleng la sekolo sa lena. Ge o se wa topa ditšila ka nako yeo, dira bjalo gona bjale. Morutiši wa gago o tla go fa mekotlana le ditlelafo tša diplastiki, go šireletša diatla tša gago.

Šomiša dibopego tša geometri gomme o hlame morumo wa phoustara ya gago.

Boledišana le mogwera wa gago ka ga métheo ya go hlama phoustara ya gago:

- pharologanyo
- tekanyetšo
- tekanelo

Ka fao batho ba bego ba phela kgale

A re boleleng

Dilo tše re di dirago le ka mokgwa wo
re di dirago ka gona go fetoga go ya le
dinako. Lebelela diswantsho tše.

Bolela le mogwera wa gago ka ga tše di
fetogilego. Gopola ka ga mehuta ya mešomo
yeo batho ba ba lego seswantshong sa
mathomo ba bego ba e dira, moo ba bego ba
šoma. Na o nagana gore ba be ba dula
bokgole bjo bokaakang le fao ba bego ba
šoma gona?

Bjale, lebelela seswantsho se se lego go la
nngele gomme o bolele ka dilo tše di swanago
le tše. O nagana gore ba be ba eja dijo
tše mohuta mang? Ba be ba eya bjang
mošomong?

A re baleng

Kgale ba be ba dula kgauswi le
dilo tše ba bego ba di šomiša,
mohlala: dijo le meetse. Lehono
re nyaka tšona dilo tše, eupša
ka lebaka la theknolotši, dijo,
meetse le mohlagase, re di
hwetša gabonolo.

A re ngwaleng

Letšatšikg wedi:

Lenaneo la mothalonako leo o tlago go šoma o lebeletše lona, šele, gomme o tla ithuta le go feta ka ga ka fao batho ba bego ba phela kgale. Ngwala letšatšikg wedi la matswalo a gago le leina la gago mo go mothalonako.

Mengwaga ye milione ye 15 000 lefase la hlolwa.

Mengwaga ye milione ye 2.5 Dibopiwa tša mathomo tše di thomago go swana le batho.

Mengwaga ye 100 000 Batho ba mathomo.

Mengwaga ye 40 000 Masane

Mengwaga ye 2015 ye e fetilego: Mathomo a Mehla ye e Tlwailegilego

Ka 1814

setimela sa mathomo sa muši

Ka 1652

makgowa a fihla Afrika-Borwa

Ka 1200

Mapungubwe bwe ka Limpopo ya tšweletšwa

Ka 1876

founu ya sebjale ya hlolwa

Ka 1879

Ka 1879 mabone a mohlagase a hlolwa

Ka 1903

sefofane sa mathomo

Ka 1885

Sefatanaga sa mathomo sa sebjale.

Ka 1895

seyalemoya sa mathomo

Ka 1994

20 Letšatši la matswalo a gago

Ka 1975

mathomo a khomphutha

Ka 1973

selefoune ya mathomo

Ka 1969

motho wa mathomo ngwedding

Ka fao batho ba bego ba phela kgale

A re ngwaleng

Bjale ngwala maina le matšatšikgwedi
a matswalo a batswadi ba gago le a
borakgoloago mo go mohlare wo wa
balapa.

Morutiši wa gago o tla go kgopela gore o bolele le ba leloko
ba bagolo goba o laletše maloko a setšhaba a magolo gore
a etele phapoši ya gago. O ka nyaka go ba botšiša
dipotšišo tša mohuta mang ka ga maphelo a bona?

Leina la rakgolo:

Letšatšikgwedi la matswalo:

Leina la tate:

Letšatšikgwedi la matswalo:

Leina la rakgolo:

Letšatšikgwedi la matswalo:

Leina la makgolo:

Letšatšikgwedi la matswalo:

Leina la mme:

Letšatšikgwedi la matswalo:

Leina la makgolo:

Letšatšikgwedi la matswalo:

Leina la ka:

Letšatšikgwedi la matswalo:

Botšiša batswadi ba gago dipotšišo tše 5 ka ga bagologolo ba gago. Šomiša mantšu a go
botšiša dipotšišo: **kae, neng, eng, ka lebaka la eng le bjang**.

A re baleng

Temošo go morutiši: ge morutiši wa gago a ka se laletše motho go tla klaseng ya lena, o ka šomiša kanegelo ya Mna Johannes Maart.

Letšatšikg wedi:

Ge morutiši wa lena a sa kgone go laletše motho yo mongwe gore a tle a bolele le lena ka phaposing, gona le ka bolela ka ga kanegelo ya Mna Johannes Maart.

Ke belegwe ka la 7 Phupu 1922 polaseng ya Karoo yeo e bitšwago Gannalaagte. Tate o be a le mošomi mo polaseng gomme, Mme o be a šoma ka ntlong ya gona moo polaseng. Re be re hwetša nama Labohlano le lengwe le le lengwe go tšwa go rapolasa. Re be re e apea mafelelong a beke. Re be re se na mekgwa ya maleba ya go dira gore e dule e tonya. Ka fao, re be re fetša dibekē re sa je nama. Makga a mmalwa re be re na le nama yeo re bego re e tokā megwapa ge rapolasa a thuntše tshepe goba phala.

Gantši re be re eja lehea goba bupi bja lehea ka setopša - seo re bego re se bitša 'umnqusho'. Ka dinako tše dingwe tate o be a hwetša folouru ya makgwakgwya yeo e tšwago tšhilong ya rolare go la Jansenville. Ka kgotlelelo ye kgolo, mme o be a paka borotho ka pitša ye kgolo, godimo ga mollo wa malahla, ka gore re be re se na setofo. Goba, o be a dira bommamoratwa ba ka: diphaphatha goba dipanekuku. Tšona re be re di ja ka sirapo ya ditorofoeye. Malekere a renā e be e le motu wo o tšwago dihlareng tša meetlwa tša go swana le mooka.

Teacher:	Sign:
Date:	

41

Go be go le bose go ba ngwana nakong tšeо?

Kotara ya 3 - Bekе ya 6

A re ngwaleng

Lebelela selo se sengwe le se sengwe mo diswantshong gomme o bolele gore na ke sa sebjale goba sa kgale. Ngwala "bjale" goba "kgale" ka tlase ga seswantsho se sengwe le se sengwe. Ka morago o khalare lepokising la "Kgale" seswantshong se o naganago gore se laetša selo seo se kgahlišago kudu sa dilo tša kgale. Šomiša mmala wa qago wa mmamoratwa.

A re direng

Dira freime ya seswantsho.

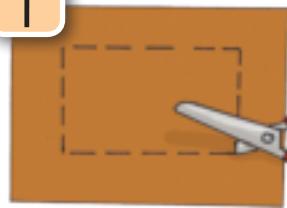
O swanelo go ba le:

- Matlakala a mabedi a papetla ya pampiri ya mebala
- Pente ya meetse ye koto, ka mebala ya go fapania.
- Materiale ya go fapania ya dilo tša go šomišwa gape ya go dira dipatrone; mohlala: toloki ye e se nago garane, poropo, lefafa le dikhurumelo tša go fapania tša mabotlelo goba dithopo.

Temošo go morutiši:

Go na le mekwa ye mentši yeo ka yona re ka bolokago dilo tše bohlokwa tša kgale. Wo mongwe ke go freimela diswantsho tša kgale.

1

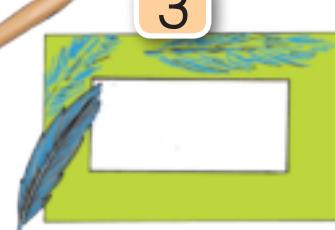
1. Seg a sekwere goba khutlonnethwi mo khatebotong, gore e be freime ya seswantsho.

2

2. Penta bokatlase bja selo seo o nyakago go se šomiša go dira patronie.

3

3. Kgabiša freime ya gago ka go gatelela lehlakore la selo seo se pentilwego, godimo ga khateboto.

4

4. Ge freime e omile, tsenya seswantsho sa kokoago goba sa tatemogoloago gomme o se fe mmago goba tatago bjalo ka mpho.

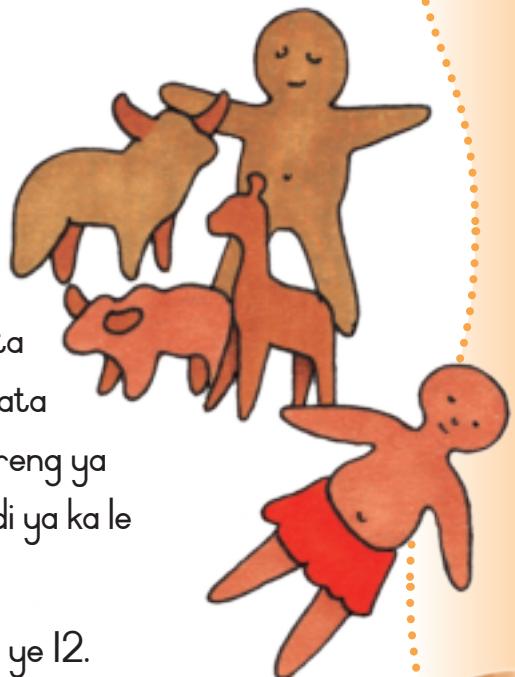

A re baleng

Mna Maart o ile a etela sekolo letšatši la bobedi.
O tšwetše pele ka kanegelo ya gagwe.

Re be re sa ke re kgora go bona batho ba bangwe ba bantsi.
Tate le Mme ba be ba šoma kudu le gona diiri tše telele.
Ka maLamorena re be re etela bagwera ba rena dipolaseng tše dingwe. Ka nako re be re eya ka koloi ya dipholo. Re be rata go eta ka gore re be re kgora go bapala le bagwera ba rena. Re be re rata go bapala ka marapo, letsopa, dipeu tša diphotlwa go tšwa mehlareng ya meetlwa, le matlapa letamong le legolo goba ka nokeng. Kgaetšedi ya ka le bagwera ba gagwe ba be ba rata go bopa mempopo ya letsopa.

Ke bile le para ya ka ya mathomo ya dieta ge ke na le mengwaga ye 12.
Tate o be a di dirile ka mokgopa wa kgomo wo o šogilwego. Go be go kgahliša ka ge ke be ke sa hlwe ke tlile go itlhommola meetlwa maotong a ka goba go opelwa ke "menwana ya aese" ka lebaka la lehlwa mesong ya marega.

A re boleleng

Bolela le mogwera wa gago ka ga ge eba bana ba be ba ipshina kgale

Na kgale go be go le kaone go ba ngwana ge go bapetšwa le bjale?
Efa lebaka. Gopola ka ga dithulusu le didirišwa tšeо re nago le tšona lehono, tšeо di re kgontšhago go dira dilo ka lebelo le gona bokaone.

A re itšikinyeng

Ithute go dira tše di latelago, o le noši, goba ka bobedi ka bobedi.

- Go ema ka diatla
- Go ema ka hlogo
- Go pshikologela pele le morago
- Go sepelela ka mathoko ka diatla, ka go phakiša

Teacher:
Sign:
Date:

Dithulusu le didirišwa

Kotara ya 3 – Bekē ya 6

A re direng

Lebelēla diswantšho tše tsha dithulusu ka go la nngele tše di bego di šomišwa kgale.
Thala diswantšho tsha dithulusu goba səga diswantšho tše di šomišwago matšatsi a
lehono ka go kholomo ye e lego ka go la go ja.

A re boleleng

A

B

C

D

Ntlo ya mengwago ye e ka
bago 300 ya go feta.

Ntlo ya mengwago ye e ka
bago 200 ya go feta.

Ntlo e agilwe mengwaga
150 ya go feta.

Ntlo ya sebjale

Dintlo di fetogile bjang ge mengwaga e dutše e eya?

Ke ka lebaka la eng di fetogile?

Go be go šomišwa materiale wa mohuta mang go aga dintlo tše?

O tla hwetša dilo tsha mohuta mang ka go ntlo ya D tše di bego di se gona ka go ntlo ya A?

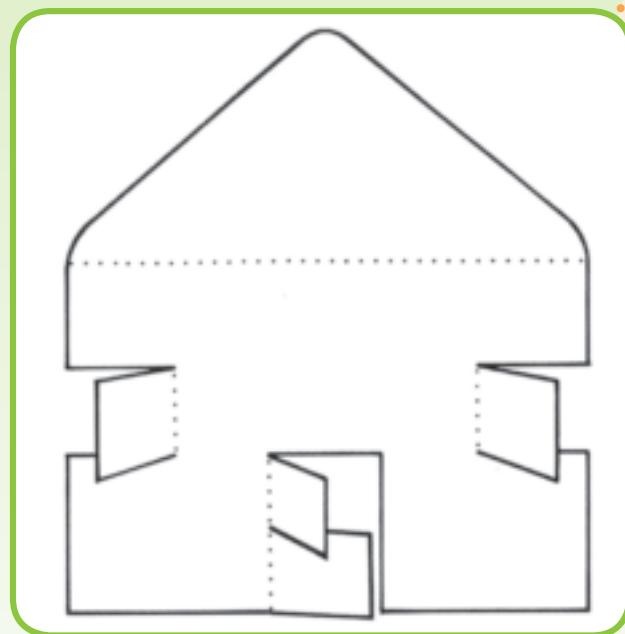
A re direng

O lemogile ka fao dintlo tše di fetogilego di biledi di tšweletše pele ge mengwaga e dutše e eya. Mono Afrika-Borwa dintlo tše dingwe di kgabišitšwe gabotse, go swana le dintlo tša Matebele. Ba tsebega kudu ka maboto a bona a mebala ya go laetša go kgoni go ithomela makwala/makgolo. Dira se ekego ke wena leloko la morafe wa Matebele le gore o rwele boikarabelo bja go kgabiša maboto a ntlo ya geno.

O swanetše go ba le:

- Pampiri ya mebala
- Omfolopo ye tšhweu
- Sekero
- Dikrayone
- Semamaretši

1. Segalabati le mafastere mo omfolopong bjale ka ge go laetšwa mo mohlaleng.
2. Phutholla setswalelo sa omfolopo go dira tlhaka
3. Bjale šomiša dipatrone tše di fapanego, dibopego le methalo gammogo le mebala ya go taga go kgabiša ntlo ya gago ya omfolopo.
4. Kgopela morutiši wa gago gore a go hlalošetše gore ke ka lebaka la eng go le bohlokwa go šomiša dibopego tša geometri.
5. Mamaretša ntlo ya gago godimo ga papetla ye e khalarilwego.
6. Šomiša diswantšho tše o di hwetšago ka dikgatišobakeng go kgabiša tikologo.

A re itšikinyeng

- Dira tše e kego o saga dikota tša go aga ntlo. Kgorometša o be o goge ka letsogo la gago la mmagoja, gomme o fetolele go letsogo la nngle.
- Ema kgauswi ga molekane wa gago. Kgwaparetša letsogo la gago la mmagoja ka go la nngle. Dira tše ekego wena le molekane wa gago le kuka mokotla wo boima wa mabele, ka go sekamela go la nngle. Ka morago sekamela go lehlakore le lengwe.
- Dira tše ekego ke wena mohlare. Emisa letsogo le tee godimo ga hlogo ya gago. Emisa letswele la gago gomme o dire se ekego ke seripa sa borekhu kutung ya mohlare. Mogwera wa gago o swanetše go leka go ngwatha borekhu bjoo mo mohlareng mola wena o bo gateletše gore bo se tloge.
- Namela paesekela: robala ka mokokotlo ka thoko yela ga molekane wa gago. Koba matolo a gago gomme o bee maoto a gago kgahlanong le maoto a molekane wa gago. Thoma go reila paesekela ka maoto a gago.

Tshedimošo gape, gore di be di dirwa bjang

A re baleng

Le ke letšatši la boraro Mna Maart a etetše sokolo sa rena. O be a na le dilo tše dintši tše a tlogo re botša tšona:

Re be re na le onto mo polaseng. Re be re e šomiša go dira dithulusu le go di lokiša ge di robegile. Gape re dira dieta tša dipere tša tshipi le maotwana a koloi.

Ge ke be ke na le mengwaga ye lesome, go ile gwa ba le komelelo ye kgolo. Re be re na le dijo tše di lekanego. Re be re thaba ge dipula di ena.

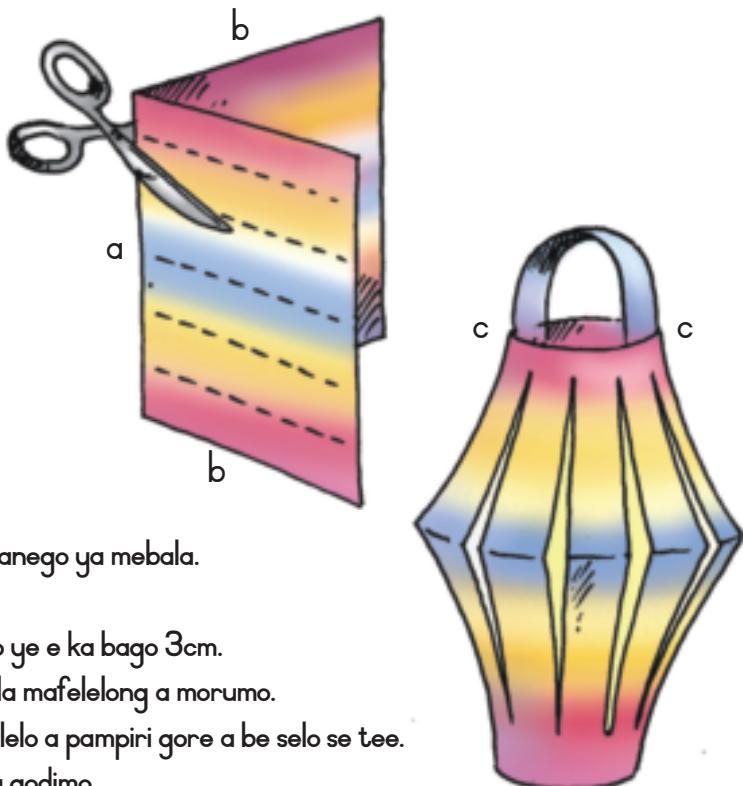
A re direng

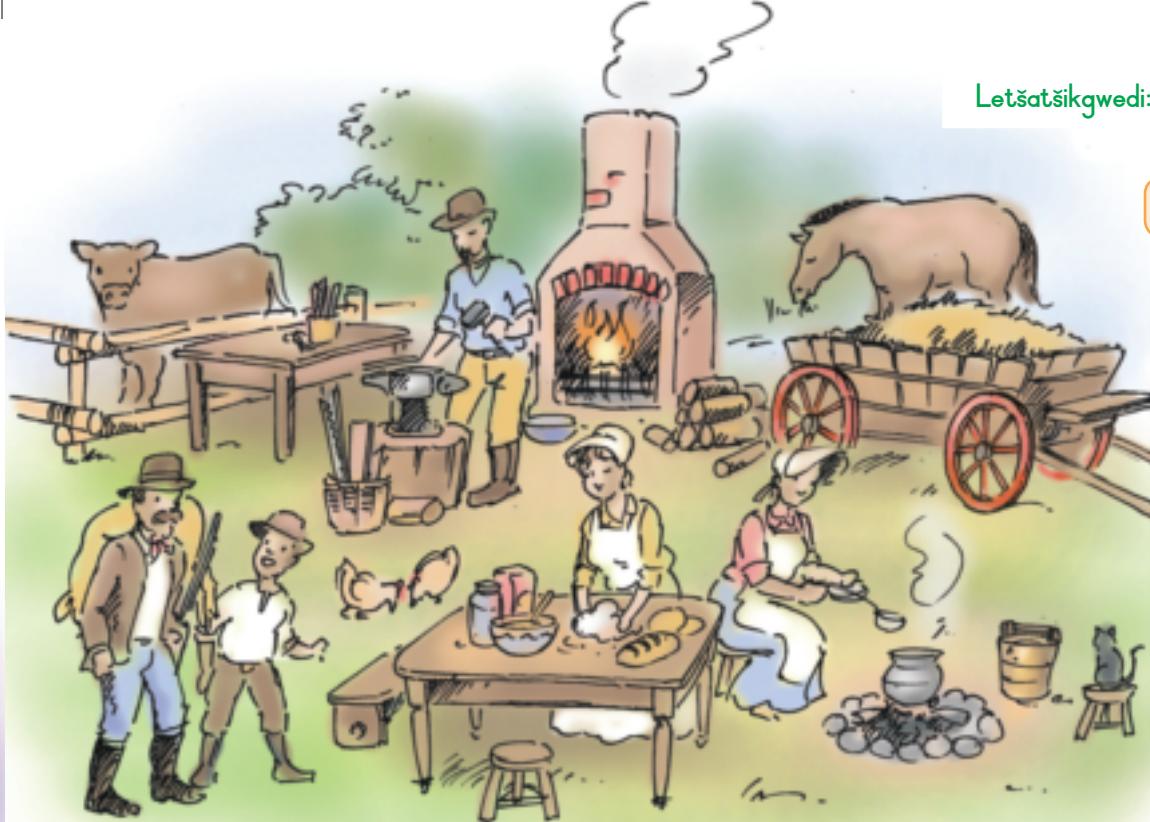
Dira lebone la lanterene la mohuta wa kgale.

O swanetše go ba le:

- Phaphathi ya sekwere ya pampiri ye tšhweu
- Pente ya meetse ka mebala ya ga fapania.
- Poraše ya go penta
- Rula, phensele, sekero
- Semamaretši

- I. Kgabiša pampiri ya gago ka mehuta ye a fapanego ya mebala.
2. Mena pampiri ka bogare.
3. Thala methalo godimo ga pampiri, katologano ye e ka bago 3cm.
4. Setha go latela méthalo, eupša e sego go fihla mafelelong a morumo.
5. Phutholla pampiri gomme o mamaretše mefelelo a pampiri gore a be selo se tee.
6. Šomiša moseto wa pampiri, o dire mokgoko ka godimo.

A re boleleng

Lebelela seswantšho se ka ga bophelo bija polaseng mengwaga ye e ka bago ye 200 ya go feta. Bolela le mogwera wa gago ka ga seo se go kgahlagoo. Mohlala: lebelela diaparo, dithulusu le mekgwa ya dinamelwa. Ka morago ga moo, botša morutiši le bamphato ka ga seo le bego le bolela ka ga sona.

A re ngwaleng

Nyalanya mothopo wo mongwe le wo mongwe wa lesedi le seswantšho sa maleba. Gape, ngwala leina la mothopo wo mongwe le wo mongwe wa lesedi ka tlase ga seswantšho. Kgetha go mantšu a:

thotšhe

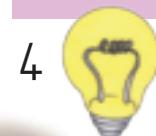
tleloupu

kerese

lebone

Go lefela dilo

A re ngwaleng

Na batho ba be ba lefela bjang dilo tšeō ba bego ba di nyaka? Šomiša le tee la mantšu a go feleletša kanegelo ka ga tšhelete mo tlase. Re go file ditlhaka tša mathomo tša mantšu, gore di go thuše.

dikhoine

gauta

kgwebo ka go fana

matlalo a

lefela

motšoko

ja

le diphetā

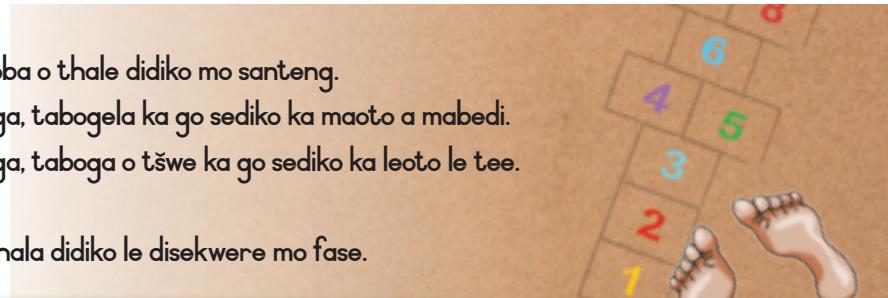
tšhelete ya pampiri

Kgalekgale batho ba be ba sa šomiše dik _____ le
tšh _____ go lef _____ dilo. Matšatšing ao ba be ba sa
šomiše ga _____ bjale ka mokgwa wa go ananya diphahlo. Ge batho ba
be ba na le mot _____, wo montši eupša ba se na dijo tše di lekanego
go kaj _____, ba be ba swanetše go hwetša motho yo a bego a ka
ba fa dijo, yena a tšeā motšoko. Dilo tše bjalo ka dip _____, letswai,
matl _____, dikgomo le motsoko, di be di ananywa. Ka morago batho ba
ile ba thoma go šomiša g _____ go lefela diphahlo. Batho ba be ba dira
kgw _____ dithoto.

A re itšikinyeng

- Bea dihulahupu mo lebatong goba o thale didiko mo santeng.
- Ge morutiši wa gago a re taboga, tabogela ka go sediko ka maoto a mabedi.
- Ge morutiši wa gago a re taboga, taboga o tšwe ka go sediko ka leoto le tee.
- Bapala tsheretshere.
- Šomiša seripana sa tšhoko go thala didiko le disekwere mo fase.

Letšatšikg wedi:

A re baleng

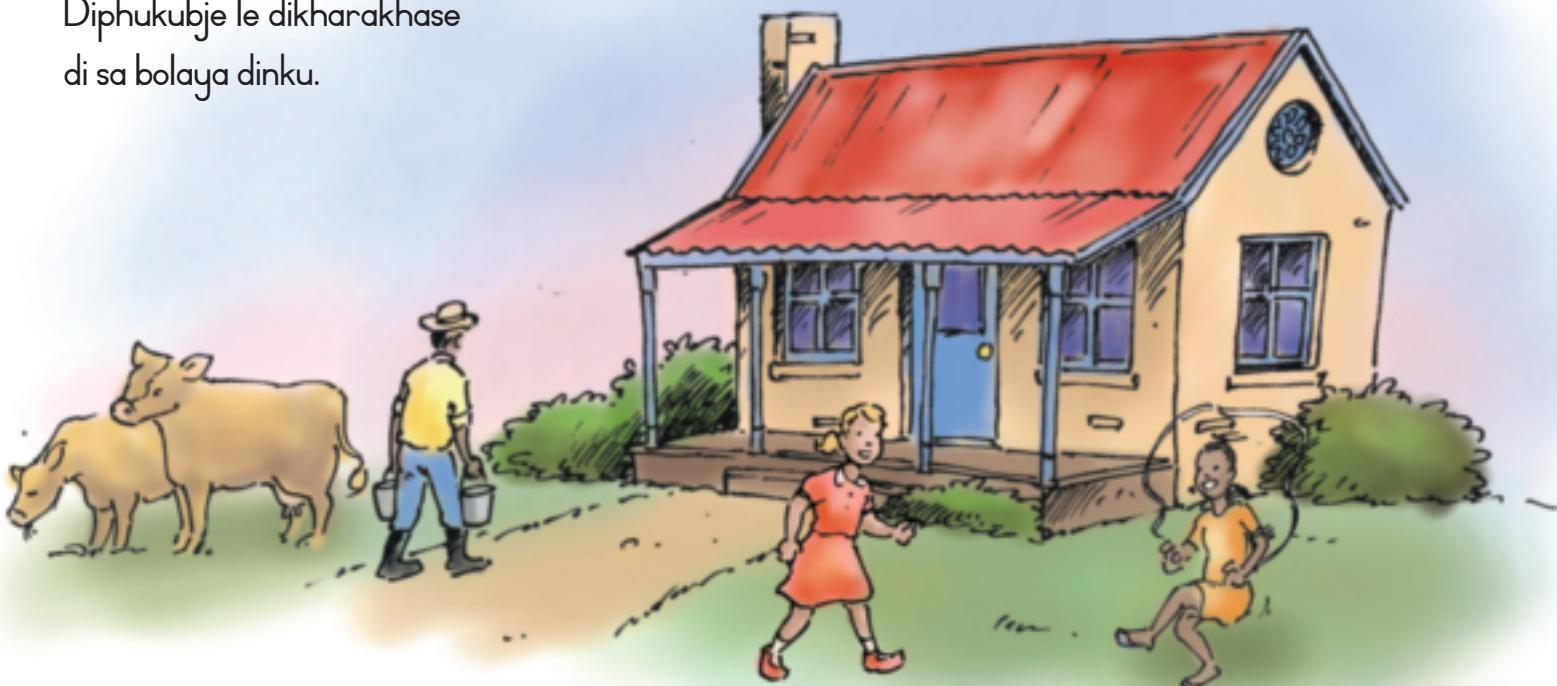
Wo ke mokgwa wo Mna Maart a feditšego kanegelo ya gagwe letšatsing la gagwe la mafelelo la go etela barutwana.

Bjale ka ge ke tšere phenšene ke phela bophelo bja go iketla mo toropong ya Graaff-Reinet. Ke kgona go nagana tša morago tša bophelo bjo boima eupša bjo bobotse. Ke lebala dinako tše bothata.

Dilo tše dintši di fetogile – go na le mohlagase wa Eskom. Yo mongwe le yo mongwe o na le selefoune gomme ntlo yela ya mo polaseng e agilwe leswa gomme bjale e swana le thaonehaose.

Eupša dilo tše dintši tšona di sa no swana. Dinku di sa lebelega le go lla go swana, gomme mathapama a mangwe le a mangwe mošomi o sa rwala maswi a mafsa go tloga mo go gamelwago go ya khitšing.

Diphukubje le dikharakhase
di sa bolaya dinku.

A re boleleng

Bolelang le bamphato ka ga dilo tšeо
le naganago gore di fetogile mola la
belegwago.

Bjale bolelang ka ga dilo tšeо le
naganago gore di sa no swana le tša
mengwaga ye mentši ye e fetilego.

Ponagalo ya lefase go tšwa lefaufaung

Kotara ya 3 – Beke ya 8

A re baleng

Lefase ke kgokolo ye kgolo yeo re dulago go yona. Dilo tšohle tše di dikologago lefase re di bitša sekgoba, goba legohle. Ke fela mo nakong ya mengwaga ye 50 ya go feta moo re ilego ra kgonà go lebelela lefase go tšwa lefaufaung. Lebelela seswantšho sa lefase ka go la mmagoja. O kgonà go bona naga, lewatle le maru. Bolela le mogwera wa gago ka ga gore ke dikarolo dife tša seswantšho tše di laetšago naga, ke dife tše di laetšago lewatle le gore ke dife tše di laetšago maru.

A re direng

Mo mmepeng, latela mellwane ya dikarolo tše o kgonago go di bona mo seswantšhong. Šomiša dikrayone tša mebalà ya go fapanà mo dikarolong tša go fapanà.

Mo mmepeng latiša mellwane ya dikarolo tše o kgonago go di bona mo seswantšhong.

A re baleng

Lefase le dikologilwe ke llaga ya moyà. Se re se bitša lefaufau. Na o kgonà go bona lefaufau mo seswantšhong?

Ponagalo ye botse ya lefase, ntlo yešo, go tšwa godimo lefaufaung

Diplanete le tše dingwe tša Setšatši

A re baleng

Lafaufau la lefase ke llaga yeo e dikologago lefase ya bokoto bja dikilometara tše 120. Ge o sepela go feta dikilometara tše 120 go tloga go bokagodimo bja lefase o mo go sebaka sa ka ntłe ga lefaufau. Mo ke mo re hwetšago baagišani ba lefase: diplanete tše dingwe le dinaledi.

A re boleleng

Ka ntłe ga lefaufau ga go na nako ya mosegare – ke nako ya bošego fela. Bolela le mogwera wa gago mabapi le gore ke ka lebaka la eng go le bjalo.

A re baleng

Baagišani ba rena ba kgauswikgauswi ka moka ba wela ka mo go setšatši.

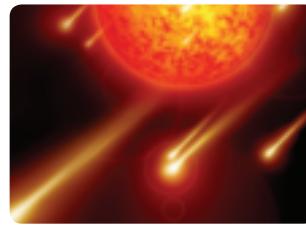
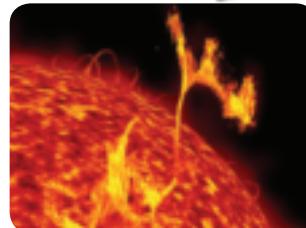
Letšatši: Bolo ya gase ye e fišago kudukudu. Kua botengteng bja lona letšatši le fiša kudu moo digase di tologago tša kopana. Ke go tologa mo goba tsela ya go kopana yeo e ne fago lesedi, phišo le maatla mo lefaseng. Letšatši le lona ke naledi. Letšatši ke naledi, gomme, le gare ga Setšatši.

Go na le diplanete tše 8 go akaretšwa lefase.

Ngwedi: bolo ya go tonya ye e hwilego ya leswika le lerole yeo e dikologago lefase. Ke wo monnyane go lefase gane.

Dimitiore/dinaledi tša mesela: Tše ke diripa tše kgolo tša maswika. Ge di tsena go lefaufau la rena, di fiša kudukudu. Se se bopa goba se dira methaladi ye e phadimago lefaufaung le lesu la bošego. Re di bitša "Dinaledi tša mesela". Ge di bethagana mo fase, re di bitša "dimiteore".

Dikhomete – dinaledi tša mesela: Ke diripa tše kgolo tša aese le gase tše di sepelago ka didiko tše kgolo gare ga Setšatši. Di fela di etla kgauswi le letšatši.

Dinaledi

A re ngwaleng

Lefase la rena le na le baagisani ba ba kgahlisago mo go setšatši. O ithutile gannyane ka ga ba bangwe ba baagisani ba ba rena. O ka nyaka go tseba kudu ka ga moagisani ofe? Ngwala kgetho ya gago mo tlase. Efa mabaka a mabedi a kgetho ya gago.

Kgetho ya ka: _____

Mabaka a ka a mabedi: _____

A re baleng

Ge re feta diplanetē tše dinnyane, re tlogela setšatši. Ka nako yeo re sobeletše ka ntłe ga lefaufau. Mo re hwetša tše di latelago:

Dinaledi: dibolo tsha gase tše di fišago kudukudu bjalo ka letšatši eupša di olekgole le rena. Go na le dibilionebilione tsha dinaledi. Re ka se tsoge re di badile. Dinaledi di ka bogolo bja go fapania. Letšatši la rena ke la bogolo bja magareng.

Setšatši sa rena le sebaka sa ka ntłe ga lefaufau re di bitša legohle. Legohle ke dilo ka moka tše di lego gona, gomme ga re tsebe kudu ka ga lona. Na o nagana gore go na le mafelo a mangwe, bjalo ka lefase la rena, mo go legohle, moo go nago le bophelo?

A re direng

- Theeletša koša ya Afrika-Borwa, yeo morutiši wa gago a tlilego go e bapala.
- Le le sehlopha, ithuteng le be le itlwaetše koša yeo le tlilego go e diragatša.
- Mo sehlopheng sa lena, hlamang le be le ngwale "koša ya go opelwa ka go bolelwa ka ga naledi" le ithute yona gore le tle le e opele ka phapošing.

A re bapaleng

- Morutiši wa lena o tla aroganya barutwana ka phapošing ya lena ka dihlopha tše pedi. Bapalang kgwele ya maoto ya ba bannyane.

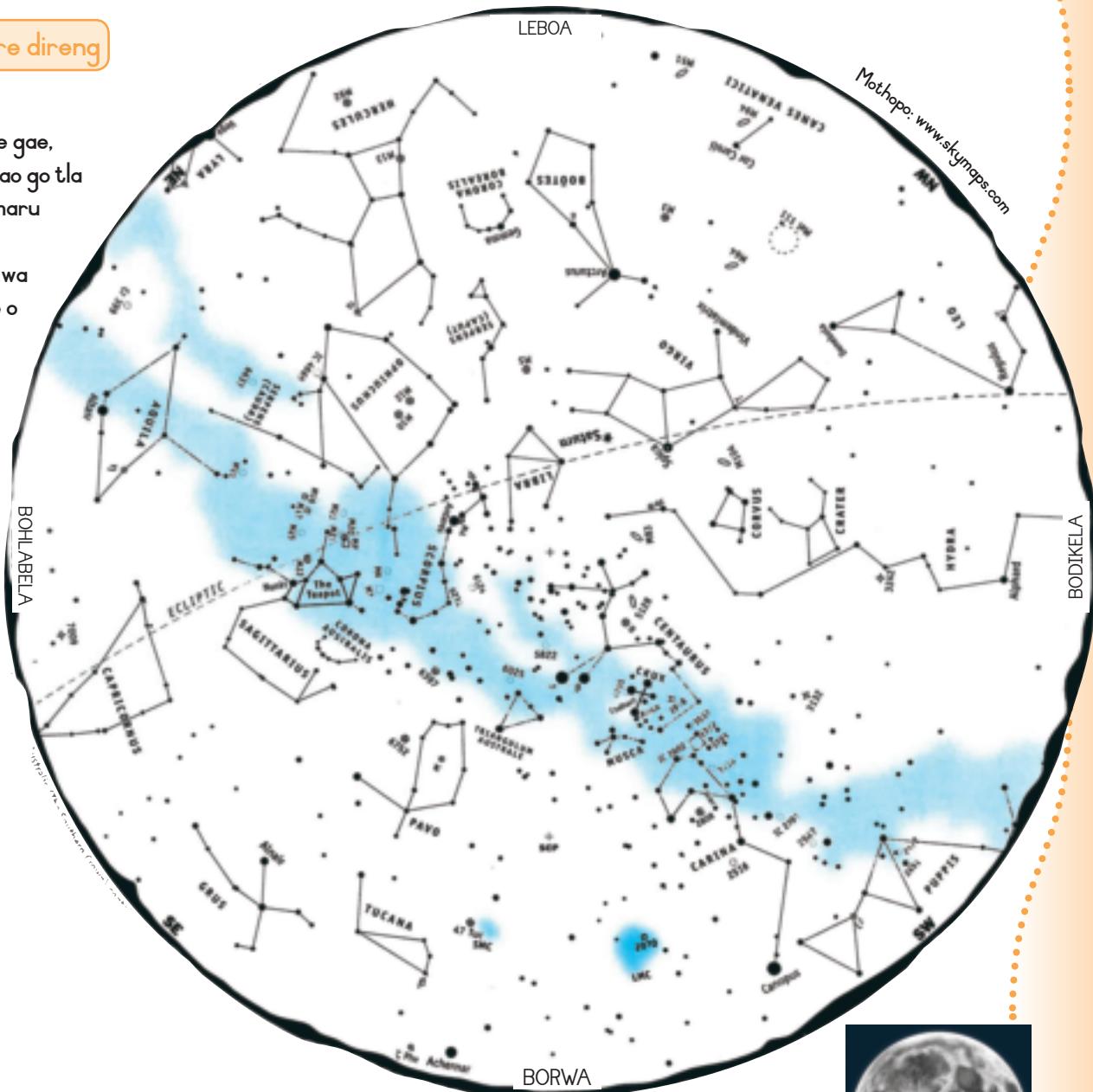

Ditheleskoupo

A re direng

Dira tiro ye o le qae,
mathapameng ao go tla
bego go se na maru
leratadimeng.
Šomiša mmepe wa
dinaledi gomme o
leke go bona
sehlopha sa
dinaledi.
Dira leswao
le (✓) mo
mmepeng wa
dinaledi wa
mo tlase
kgauswi le
dinaledi ka
moka tšeо
o kgonago
go di bona.

A re boleleng

Batho bao ba ithutago ka ga legohle ba bitšwa menepanaledi. Ba šomiša ditheleskoupo ge ba ithuta dinaledi. Mengwageng ye e tlogo, ditheleskoupo tša radio tše kgolokgolo di tlile go agiwa kgauswi le Carnarvo, Kapa-Leboa.

Ngwedi bjalo ka ge re o bona ka theleskoupo

Matšatši ano re na le ditheleskoupo kgole kua lefaufaung, tšeо di kgonago go re romela diswantšho tša mafelo a a lego kgole kudu a legohle ao re sa kgonego go a bona ge re le mono lefaseng. Mohlala ke theleskoupo ya Hubble, yeo e kgonago go re romela diswantšho tše botse go tšwa sebakabakeng. Afrika-Borwa e agile theleskoupo ya yona ye kgolo kgauswi le Sutherland go la Kapa-Leboa.

Leeto la lefaufaung

Kotara ya 3 - Beke ya 9

A re baleng

Batho ba, ba bararo ka moka ba be ba le dipulamatšibogo tša go phatša maru.

Morašia, Yuri Gagarin, o bile motho wa go dikologa lefase ka sephatšamaru (12 Moranang 1961).

Neil Armstrong wa Amerika o bile motho wa mathomo wa go ema ngwedding (20 Phupu 1969).

Mark Shuttleworth ke Moafrika-Borwa wa mathomo wa go dikologa lefase (Moranang 2002).

Christa McAuliffe ebole morutiši wa mathomo go ba moetalefaufaung, fela o ile a hlokagala gabohloko ge sephatšamaru sa Challenger, se thunya (28 Pherekong 1986).

Na o a tseba? Mandla Maseko wa go tšwa Soshanguve, profenseng ya Gauteng, o tlide go ba Mothomoso wa mathomo wa Afrika-Borwa wa go ya lefaufaung ka go Šatlele ya Lynx Mark II, ka 2015.

A re boleleng

Bolela le mogwera wa gago ka ga planete ye wena o ka ratago go e etela.

Na o tla fihla bjang go planete yeo?

Na o tla tšeа eng le go sepela le mang go ya fao?

O tla rata go etela planete yeo lebaka le le kaakang?

Disathalaete

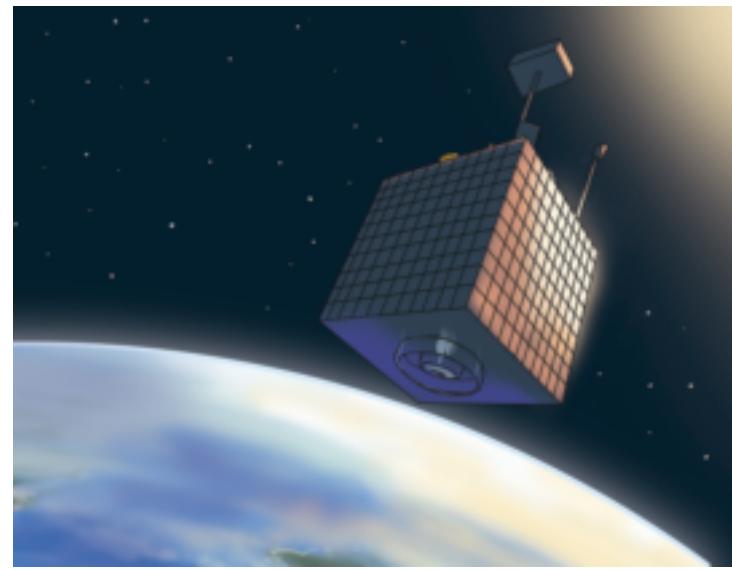

A re baleng

Na o be o tseba gore ngwedi o dikologa lefase? Selo seo se dikologago se sengwe, se bitšwa sathalaete, ka fao, ngwedi ke sathalaete ya lefase. Tsela ya sathalaete e bitšwa modiko (obiti). Go na le disathalaete tše ntši tša maitirelo tše di rometšwego ke batho go mediko. Sathalaete ya mathomo ya maitireto e ile lefaufaung ka 1957. Sathalaete ya Hubble ke ye nngwe ya disathalaete tše.

Yunibesithi ya Stellenbosch e tšweleditše pele sathalaete ya mathomo ya Afrika-Borwa, yeo e bitšwago SunSat.

E thomišitšwe ka la Dibokwane, 1999. Go na le mehuta ya go fapania ya disathalaete. Tše dingwe tša tsona di kgoboketša tshedimošo ka ga sebakabaka, tše dingwe ke tša boso mola tše dingwe e le tša tsebišano, tše di romelago diswantšho le tshedimošo go tšwa karolong ye ya lefase go ya go ye nngwe. Sathalaete ye kgolo ke Seteišene sa Sebakabaka sa Boditšhabatšhaba moo diteko tše ntši tša semahlale le ditemogo di dirwago gona.

A re boleleng

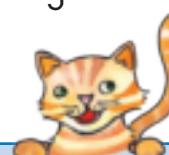
Ahlaahla dipotšišo tše le mogwera wa gago. Ka morago o ka botša bamphato ka ga dikgopoloo tša gago.

- Dinamelwa tše ntši di na le dipeakanyo tša disathalaete tše go latelela, go thibela batho gore ba di utswe. Di peakanyo tše di šoma bjang?
- Na o nagana gore borapolasa ba hwetša tshedimošo efe ka disathalaete?
- Na o ka nagana ka ditšhomiošo tše mpsha tša methhekgi/disathalaete?

A re sutheng

Morutiši wa lena o tla le ruta go bapala volibolo le papadi ya "Katse – Tšhaba- Legotlo".

Matšatši a bohlokwa a kgethilwego

A re baleng

Hwetša gore di tlie go diragatšwa neng ngwaga wo, gomme o ngwale matšatšikwedi sekgebeng seo se beetšwego seo.

Temošo go morutiši

Matšatši a ditumelo le a go ikgetha a wela mo go Kotara ya boraro. O swanetše go šomiša diiri tše tharo mo kotareng ye go bolela ka matšatši a. Se le se dirago bjalo ka phapoši se tla ya le gore barutwana ba ka phapošing le ba sekolo ka moka ke ba ditumelo dife le setšo sefe gammogo le molao wa sekolo. Matšatši a mabedi a bohle a makhutšo a swanetše go hlomphiwa ke Maafrika-Borwa ka moka.

Letšatši la 21 Phupu

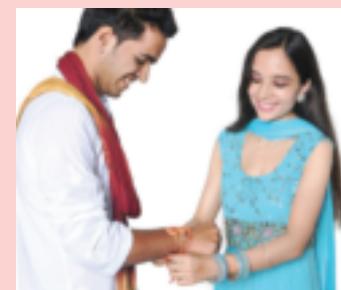
(go eya le gore ngwedi o dutše) ke mathomo a kgwedi ya Ramadaan – letšatši la sedumedi sa Islam. Ramadaan ke kgwedi ya go ikona dijo, ya dithapelo tše di kgethilwego le go balwa ga Qur'an. Letšatšikwedi:

Letšatši la 19 Phato: (go eya le gore na ngwedi o dutše/balame) Eid-ul-Fitr – ke moletlo wa sedumedi sa Islam. Se ke moketeko wa lethabo wo o hlakantšwego le phišegelo wa go feleletša go ikona dijo ga kgwedi ka moka ga Ramadaan. Modimo o a rorišwa, bahloki ba a hlokomelwa, gomme bagwera le balapa ba a etelwa.

Letšatšikwedi:

Phupu goba Phato:

Raksha Bandhan – ke moletlo wa Mahindu. Mahindu a keteka setswalle magareng ga motho le kgaetšedi ya gagwe. Sesi o tla bofelela rakhi (lerala le lekgethwā) mo manakaileng a kgaetšedi ya gagwe e le seka sa lerato la kgaetšedi le thapelo ye a mo rapelelagō yona, le tshepišo ya kgaetšedi ya gagwe ya gore o tla mo hlokomela bophelo bja gagwe ka moka. Letšatšikwedi:

Phato goba Lewedi: Krishna Janmashtami – ke la moletlo wa sedumedi wa Mahindu. Go belegwa ga Krishna Janmashtami go a ketekwa ka go ikona dijo. Krishna ke mogale yo bohlokwa wa tumelo ya Sehindu. Ka letšatši le bana ba fiwa sebaka sa go diragatša ditiro tše dingwe tše di diragetšego mo bophelong bja Krishna. Letšatšikwedi:

Lewedi – Pitr Paksha – Moletlo wa tumelo ya Sehindu. Mahindu a hlompha badimo ba bona gagolo ka go ba fa dimpho tša dijo.

Letšatšikwedi:

Phupu goba Phato: Tisha B'av – ke matšatši a sedumedi sa Majuta. Majuta a ikona dijo go llela phušulo ya Tempele ya pele le ya bobedi kua Jerusalema, gomme ba swara segopotšo sa masetlapelo a mangwe ao a kilego a wela Majuta ka lona letšatši le. Letšatši le le bitšwa "la manyaminyami mo historing ya Majuta". Letšatšikgwedi:

Lewedi: Rosh Hashanah – Ke matšatši a tumelo ya Sejuta. Rosh Hashanah ke ngwaga wo mofsa wa Sejuta. Ke nako ya go letša trompeta le go ja dijo tša sešupo tše bjalo ka diapola, di hlositšwego ka gare ga todi ya nose e le go gopotša bakgathatema dikholfedišo tša bophelo bjo bobotse mo ngwageng wo mofsa. Letšatšikgwedi:

Lewedi goba Diphalane – Yom Kippur: matšatši a sedumedi sa Sejuta. Le ke letšatši le lekgethwakgethwa la matšatši a Sejuta gomme le tla matšatši a IO ka morago ga Rosh Hashabah. Gape, le tsebja ka letšatši le le kgethwakgethwa la tumelo ya Sejuta.

Letšatšikgwedi:

Letšatši la 9 Phato: ke letšatši la Basadi la Setšhaba – ke letšatši la makhutšo a bohle. Ka la 29 Phato 1956, basadi ba 20 000 ba ile ba gwantela meagong ya kopano (Union Building ka Pretoria) ka Pretoria kgahlanolong le go rwala dipasa ke Bathobaso. Tema yeo e kgathwago ke basadi setšhabeng sa Afrika-Borwa e ketekwa ka lona letšatši le.

Letšatši la 1 go fihla go la 7 Lewedi: Beke ya Bosetšhaba ya go bjala mehlare. Batho ba hlohleletšwa go bjala mehlare.

Letšatši la 8 Lewedi: Ke letšatši la bosetšhabatšhaba la go ithuta go ngwala le go bala. Letšatši le le bontšha bohlokwa bja gore batho ba swanetše go rutwa go bala le go ngwala.

24 Lewedi: Letšatši La Bohwa – Makhutšo a bohle. Maafrika-Borwa ka moka a ka keteka ditšo tša bona le ditšo tše dingwe.

Dibjalo – tše re di hwetšago go tšona

A re baleng

Lefase le tletše ka diphedi tše dintši. Go na le diphoofolo, batho, dinku le magokobu, le dibjalo, tše bjalo ka mahea le medibo, le mehuta ye bjalo ka ditokwane.

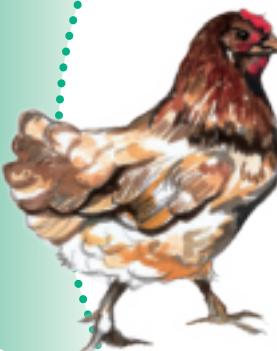
Ka tlwaelo dimela di na le makala, matlakala, dikutu le medu. Di ba le matšoba, dienywa le dipeu. Bontši di na le matlakala a mmala wo motalamorogo.

A re boleleng Na dijo tša rena di tšwa kae?

O šetše o ithutile gore dijo tša rena di tšwa kae. Leka o bone gore o gopola eng.

Lebelela diswantšho gomme o bolele le mogwera wa gago ka ga tšona. Letlakaleng le le latelago go na le lenaneo la dijo. Tše dingwe tša tšona tše pedi ga di tšwe go dilo tše di lego mo diswantšhong. Tše pedi tše o tša gona ke dife?

A re baleng

Dimela di re fa mehuta ye mentši ya dijo. Merogo ka moka, dienywa le dikoko, di tšwa go dimela. Di re thuša go dula re phetše gabotse ka gore di na le divitamine, diminerale, diproteine, dikhapohaetrete, dioli le ditlhale. Ke ra le tšhokolete: e tšwa go dikoko.

A re ngwaleng

Ngwalela motho yo a felago a go apeela. Šomiša freime ye. Šomiša mantšu ao a tšwago go lenaneo le mo lengwalong la gago:

bupi	bogobe	lefodi	letapola	kherote	botoro ya dimake
borotho	khekhe	lethese	salate	diperekisi	diapola magapu

yo a rategago

Ke a leboga ge _____

Ke rata go ja _____

Ga ke rate _____ ka gore _____

Hle, ake o nkappeele _____.

Dijo tša go tšwa dimeleng di ka ba gabotse ka gore _____

A re boleleng

Lebelela diswantšho tše gomme o bolele le mogwera wa gago ka ga dibopego tše di ka bago natšo.

1

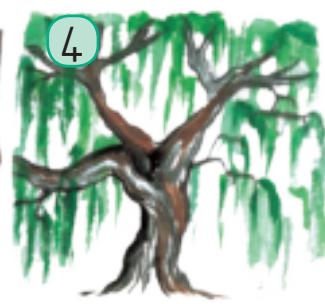
2

3

4

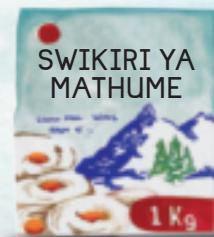

Dimela – go tloga go moba go ya go swikiri

A re baleng

Swikiri ke se sengwe sa dijo tšeо re di nyakago gore re dule re phetše gabotse. Go na le mehuta ye e fapanego ya diswikiri. Re hwetša swikiri ka go dienywa. Le maswi a na le swikiri. Bokamorago bja seswantšho se sa mo tlase bo go laetša mašemo a magolo a moba go la KwaZulu-Natala.

A re baleng

Swikiri ya moba e na le mohola kudu.

Moba ke semela se setelete se se swanago le lehlaka. O bjalwa mo klaemeteng ya go fiša. Swikiri ya moba e nyaka letšatši le lentši le pula. Mo Afrika-Borwa ke profense ya KwaZulu-Natal ye e loketšego go bjala moba.

A re direng

- I. Lebelela diswantšho tša diletšo tšeо morutiši wa lena a tliego go le laetša tšona.
2. Theeletša ditaele tša mmino woo morutiši wa lena a tliego go le ruta go di bapala. Boledišanang ka ga tše di latelago:
 - Morethetho wa dikoša.
 - Na o sepela ka lebelo goba ka go iketla?
 - Na mmino o go dira gore o ikwe bjang?
 - Ke diletšo dife tšeо o ka di šupago mo mminong?

A re šutheng

Feleletša mapheko ao morutiši wa lena a a agilego mo tseleng yeo le tliego go ya ka yona.

Morutiši wa lena o tla le ruta go kgatha tema lebelong la go kitima ka maoto a mararo.

Letšatšikgwedi:

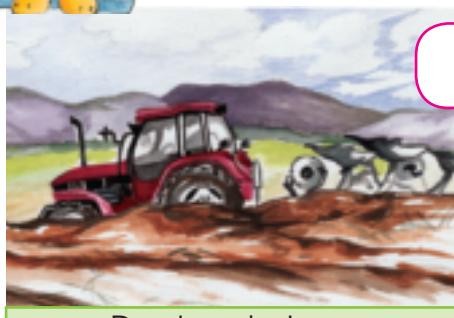
Lebelela seswantšho sa moba. Lemoga dikarolo tše di latelago tša semela seo: kutu ye telele ya mmala wa gauta, matlakala a matelele a masesane, dinoko ge o namelela le kutu, sekgotho sa medu ka mobung

Moba o swanetše go gola dikgwedi tše 14 go ya go tše 24 pele o ka lokela go bunwa. Dikutu ke tšona di nago le swikiri. Sirapo ya go tanya ye tsotswa, yeo e sa tlogego e swana le swikiri yeo re e šomišago ka magaeng a ren!

A re ngwaleng

Nomora diswantšho ka tatelano ya maleba, go laetša ka fao swikiri e tšweletšwago.

Ditrekkere di a lema .

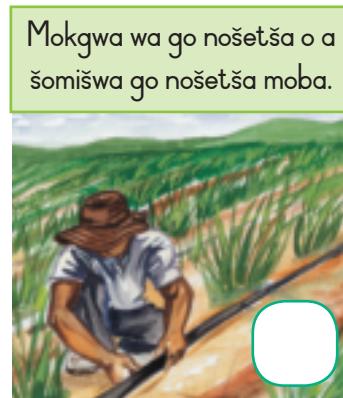

Kua tšhilong moba o a šilwa gomme gwa tšwa sirapo ya swikiri.

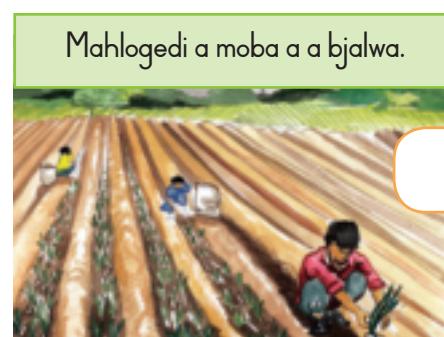
Swikiri e a hlwekišwa ya thumeletšwa, gomme ya lokela gore re e reke.

Moba o a bunwa gomme wa bofša dingatana.

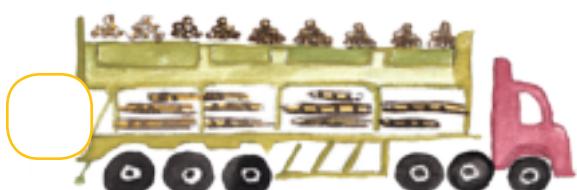
Mokgwa wa go nošetša o a šomišwa go nošetša moba.

Mahlogedi a moba a a bjalwa.

Moba o išiwa tšhilong.

Moba o išiwa tšhilong.

Teacher:
Sign:
Date:

Lefase – seo le re fago sona

A re baleng

Kotara ya go feta o ithutile ka ga lefase.

Ke yona planete ye re dulago go yona.

Lefase le re fa dilo ka moka tšeō re di
nyakago gore re phele.

Go dikologa lefase go na le llaga ye tshesane
ya moya. E na le oksetšene yeo re swanetšego go ba
le yona gore re phele.

Lлага ye tshesane ya lefase leo re phelago go lona, gape re e bitšago legogo, e na le mobu
wa ka godimo wo re ka o šomišago go bjala dijo.

Lлага ya mathomo ya lefase e na gape le leswika le bothata le lebjalo ka dithaba. Mo go
llaga ye re hwetša diminerale tše bjalo ka gauta, ditaamane le petroleamo, gape le malahla.

Mo go llaga ye, ye tshesane ya leswika re hwetša gape mawatle. Ka go mawatle re hwetša
dijo tše bjalo ka hlapi. Lewatle gape le bohlokwa ka gore dikepe tše dintši di rwala dithoto le
batho mo go lona.

A re direng

Šomiša tshedimošo ye ya mo godimo, o thale seswantšho sa lefase.

Šomiša didirišwa tše bontši bjo bo ka kgonagalago, tše bjalo ka:
phensele, dikrayone, dipastele, enke le pente. Gape gopola go oketša
ka materiale wo bjalo ka ditsekana tše pampiri, dikunupi, dikgopa,
matlakala a omeletšego le matšoba. Šomiša didirišwa tše o sego wa ka
wa di šomiša peleng, goba šomiša materiale ka ditsela tšeō di lego tše
mpsha go wena,

A re boleleng

O ithutile gore dijo di tšwa kae. Ka thušo ya mogwera wa gago swayang ka (✓) gore ke dife tša dijo tše di latelago tše di tšwago mobung thwi:

diapole	
sepeke	
tšhese	
dikgotswana	
mae	
tšemesekwaše	
maswi	
morogo	
dinamune	
diperekisi	
dierekisi	

Thala mothalo go tloga go lentšu le lengwe
le le lengwe go ya go seswantšho sa lona. Na
lenaneo la gago le go botša eng?

A re šutheng

- Butšwela dipudula ka kgamelong ya meetse.
- Karabetša sef ahlego sa gago ka meetseng metsotsvana ye 3, o dutše o sa heme, dira gore dinko tša gago le mahlo a gago di dule di bulegile.

Dira tše ekego o a rutha

- Robala ka mokokotlo gomme o ragarage ka maoto
- Robala ka mpa gomme o ragarage ka maoto
- Ema ka maoto gomme o kgapha ka matsogo tše ekego o thutha o kgaphela matsogo morago.
- Bjale, kgapha matsogo bjale ka ge eke o thutha ka go kgorometša meetse ka kgara.

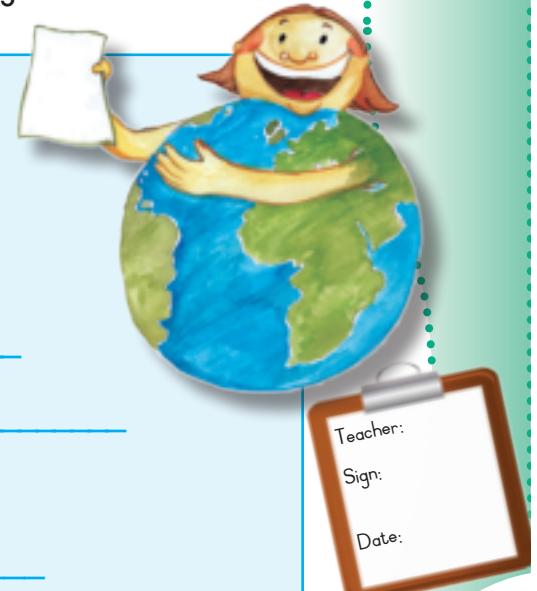

A re ngwaleng

Ngwalela lefase temana go le leboga ka lebaka la seo le re fago.
Oketša ka lefoko le tee leo ka lona o tshepišago go le hlokomela.

Lefase le le rategago, re leboga _____

Ke tshepiša gore ke tla _____

Lefase - go tloga go letsopa go ya go setena

Kotara ya 4 – Beke ya 2

A re baleng

Lefase le na le mehuta ye e fapanego ya mobu. Letsopa ke mohuta wo mongwe wa yona. Mengwaga ye makgolo batho ba be ba šomiša letsopa go dira ditena tša go aga.

A re direng

Thala dilo tše pedi
tše re ka di agago
ka ditena gomme
o fe sethalwa
se sengwe le se
sengwe thaetlele.

A re ngwaleng

Araba dipotššo tše.

Ke ba lebaka la eng ditena di sa swane ka moka ka mmala?

Na ditena di dirilwe ka mobu wa letsopa fela?

A re ngwaleng

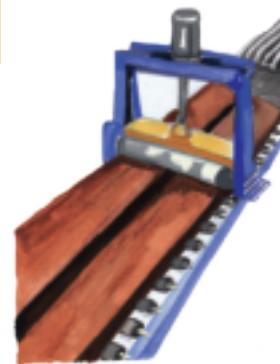
Lebeləla diswantšho tše gomme o bolele le mogwera wa gago ka ga tšona.

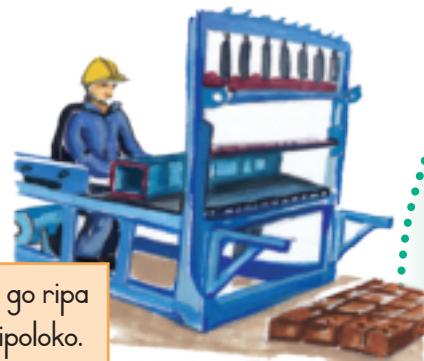
Letsopa le a kgabiwa.

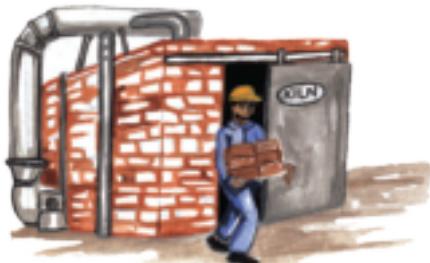
Motšhene o sega motswako wa letsopa, le be mesethwana.

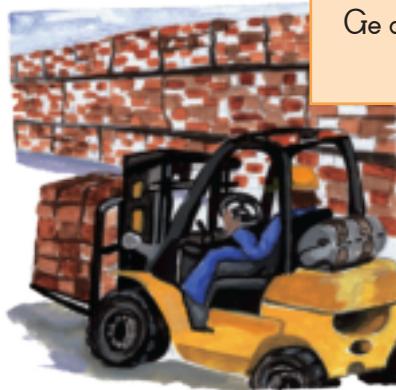
Letsopa le a šilwa la ba bupi gomme la hlakanywa le meetse.

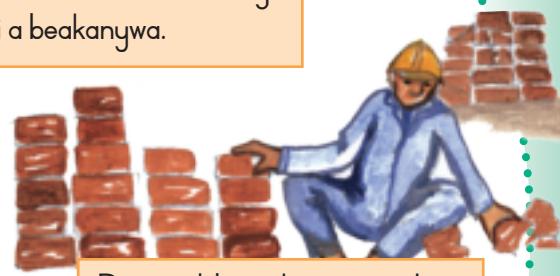
Motšhene o šomišetšwa go ripa meseto ya letsopa ka dipoloko.

Dipoloko tša letsopa di a omišwa.
Diripana tše di omilego tša letsopa di pakwa ka ontong.

Ge ditena di ntšhitšwe ka ontong di a beakanywa.

Ditena di bewa ka go namelana ka diphaele, gomme di loketše go ka rekišwa.

Nomora mafoko a ka tatelano ya maleba go bontšha tshepetšo ya go dira ditena.

	Ge ditena di ntšhitšwe ka ontong di a beakanywa.
	Letsopa le a šilwa la ba bupi gomme la hlakanywa le meetse.
	Motšhene o šomišetšwa go ripa meseto ya letsopa ka dipoloko.
	Letsopa le epiwa ka go šomiša didirišwa tše kgolo.
	Ditena di hlatlagantšwe ka diphaele, gomme di loketše go ka rekišwa.
	Diripana tše di omilego tša letsopa di pakwa ka ontong.
	Motšhene o ripa motswako wa letsopa ka meseto.
	Dipoloko tša letsopa di a omišwa.

Masetlapelo – re swanetše go dira eng?

Kotara ya 4 – Beke ya 3

A re baleng

Masetlapelo

Kotsi ke selo se se diragalago se sa letelwa gomme sa tla le ditlamorago tše mpe bathong le tlhagong.

Kotsi e ka baka mahu a mantši le tshenyo ye ntši.

Dikotsi tše ntši di hlolwa ke dilo tša tlhago, tša go swana le phefo le pula.

Mohlala ke mafula ka morago ga dipula tše ntši: Batho le bona ba ka hlola dikotsi: Mohlala: go tlogela kerese e tuka bošego ka moka, go ka hlola mollo.

A re boleleng

Lebelela diswantšho tše gomme o bolele le mogwera wa gago ka ga tšona.

Bolela ka ga seo o se bonago mo seswantšhong se sengwe le se sengwe.

Morutiši wa lena o tla dira lenaneo la dikarabo tša yo mongwe le yo mongwe mo letlapeng.

Oketša dikarabo tša gago ka go tšeо mo lenaneoeng di sa swanego le tša gago.

Letšatšikg wedi:

A re baleng

Bala athekel e latelago ya kuranta ye e lego mabapi le masetlapelo a mafula. Thoma ka go bala o le noši. Bjale dula le mogwera wa gago gomme le e balele godimo. Šielanang. Bala temana ka morago mogwera wa gago a bale temana.

Mafula a dikgadima a baka masetlapelo

Schmidtsburg

Mokibelo

la 14 Pherekong 2011

Batho ba lesomepedi ba hlokagetše gomme ba lesomennehlano ba phološitšwe go tšwa godimo ga mehlare le godimo ga ditlhaka tša dintlo, mo toropong ye ya Kapa-Leboa.

Masetlapelo a diragetše ka morago ga dipula tše kgolo ka Labohlano. Pula e nele kudu go feta ka mokgwa wo batho ba bego ba letetše.

E bile pula ya matlakadibe ye šoro go feta mo toropong ge e sa le go tloga ka 1985.

Batho ba babedi ba hlokagatše ba be ba leka go tshela leporogo ka toropong ba le ka sefatanaga, gomme difatanaga di ile tša tšewa ke meetse.

Bahlankedi ba tša tšhoganetšo go tšwa maphodiseng, borasetimamollo le mašole ba phološitše batho. Maphodisa a sa leka go nyakišiša ge eba batšwasehlabelo ka moka ba hweditše.

Batho ba bantši mo toropong ba lahlegetše ke dilo ka magaeng a bona. Dintlo tše di agilwego mafelong a tlase kgauswi le noka, di bile le tshenyo ye kgolokgolo.

Ba bangwe ba batšwasehlabelo ga se ba theeletša ditemošo tša maphodisa.

Batho ba bantši ga ba na dijo le diaparo. Gobabjale ba dula ka diholong tša dikereke goba le bagwera le bameloko.

Go tla tše dikgwedi tše tshela go lokiša goba go aga ka lefsa dilo ka moka. Mmeyara o kgopetše batho ka moka gore ba thušane.

A re ngwaleng

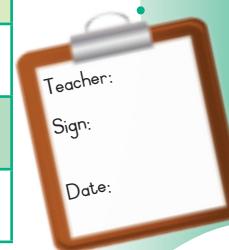
Bala athekel e ya kuranta gape. Bjale arab a dipotšišo tše.

Na masetlapelo a a mafula a diragetše ka profenseng efe?

Na pula e thomile go na neng?

Na pula e tle e ne kudu ka toropong ye?

Ke ka lebaka la eng batho ba bantši ba se na dijo?

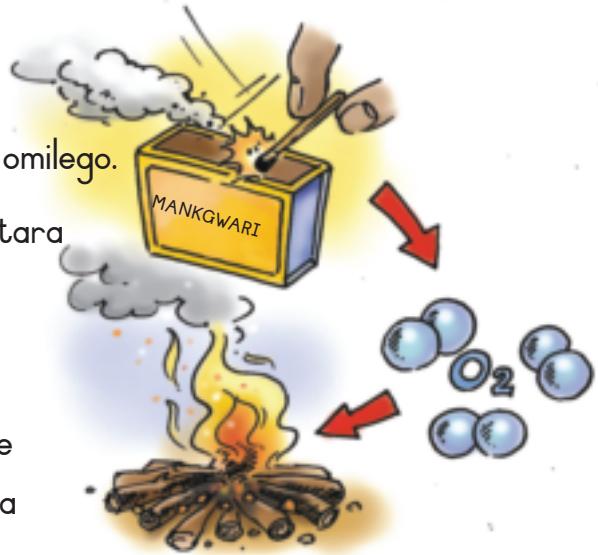
A re baleng

Mollo o thoma ge dilo tše tharo di kopana.

Dilo tšeо tše tharo ke:

- Sebešwa, se se kago go swa, bjalo ka kota ye e omilego.
- phišo ye e swanago le kgabo ya go tšwa go laetara goba mankgwari
- gase ya mo moyeng ye e bitšwago oksetšene

Dilo tše ka moka di swanetše go ba gona ka nako e tee. Na o a tseba gore mollo o ka se tšwele pele ka go tuka ge go se na oksitšene?

A re ngwaleng

Morutiši wa lena o tla tshuma kerese gomme a e khurumetša ka galase ye e se nago le selo. Lebelelang gore go direga eng.

Na ke ka lebaka la eng se se diragala?

Ngwala lefoko le tee ka pukung ya gago ya ka phapošing.

A re boleleng

Wena le mogwera wa gago nyakang dikarabo tše dipotšišo tše:

Ke ka lebaka la eng se se diregile?

O tla swanelwa go tseba karabo ya potšišo ye ge o ka tlo swanelwa ke go tima mollo. Efa lebaka.

Morutiši wa lena o tla theeletša dipotšišo tše lena gomme a tše sephetho sa gore tše kaonekaone ke dife.

A re boleleng

Le le bamphato, boledišanang ka ga materiale wo o ka swago. Ka morago, bolelang ka ga gore ke dilo dife tšeо le ka di hwetšago ka magaeng a lena. Go tšwa mo go dipoledišano tše lena, ke molaetša ofe wo o ka o šomišago ka geno ka ga go bolokega kgahlanong le mollo.

A re ngwaleng

Ngwala dikarabo tša gago dikgobeng tše di se nago selo mo lenaneong le:

Ke ka lebaka la eng mollo o le bohlokwa go rena?

Seo mollo o re fago sona:	Mokgwa wo re ka o šomišago ka wona:
Phišo	Karabo ya gago:
Lesedi	Karabo ya gago:

A re baleng

Efa morutiši wa gago puku ya
gago gore a lebelele dikarabo
tša gago.

Dikotsi tša mollo le tšona di ka hlola tshenyegelo
ye kgolo le mahu/dinkhu tše ntši.

Mello ya hlag a ka nako e lokile, ka gore e thuša
dimela tše mpsha gore di gole. Eupša mello
ya hlag a e ka senya dimela ya ba ya bolaya
diphooefolo. Gape, di ka hlola kgogolego ya
mobu le tšhilafalo ya moy a. Go a swabiša go
bona batho ba go se hlokomele ba hlola 8
godimo ga 10 ya mello (90%).

Ka moka ga rena re swanetše go ithuta
mekgwa ya go thibela dikotsi tša mollo le gore
re swanetše go dira eng ge go eswa mollo wo
mošoro. Ke kotsi efe yeo e bonagalago e ka
hlagela mošemane yo a lego ka go la go ja? Ke
eng sa phošo seo a se dirilego?

A re direng

- Seg a diswantšho tša batho tše di lego ka go dikgatišobaka.
- Hlama sebopego sa tša bokgabo moo dikarolo tša mebele ya batho di namelanago.

Legadima

A re baleng

Kotara ya 4 – Beke ya 4

Ka nako ge o sepela o feta selo seo se dirilwego ka metale wa go swana le freimi ya lebati, o kwa modumo wa "thwahla!" o ekwa letshogo le lennyane. Se ke ka lebaka la gore gannyane gannyane mohlagase o agile mo mmeleng wa gago, gomme o kgoni go fetela selong sa metale ge o se kgwatha.

Go panyapanya mo re go bonago ka nako ya dipula tsha matlakadibe ke selo se tee. Mohlagase o oketsha maatla mo lerung, le ka morago "a fetisetsha go" lero le lengwe (seswantsho sa mo godimo) goba mo tlase (seswantsho sa go la nngele).

"Rwatla!" ya lešata yeo re e kwago ka morago ga go tsakaila ga legadima, e swana le "thwahla!" ye o e kwago ge o kgwatha selo sa metale, eupša lešata le a gola. Ngwaga wo mongwe le wo mongwe, batho ba palo ya go feta 30 ba bolawa ke legadima mono Afrika-Borwa.

Melawana ye meraro ya tshireletšo ge go le magadima, še:

Ge o rakeletšwe ke magadima, gopola:

- Le gatee o se ke wa iphihla ka tlase ga mohlare goba kgauswi ga legora la metale.
- O se ke wa iphihla ka moleteng wo o lego mo fase.
- Ge o le ka gare ga noka, ka letamong goba ka gare ga swembate, etšwa ka moo ka bonako bjo o ka bo kgonago!

Letšatsikg wedi:

A re boleleng

Bolela le mogwera wa gago ka ga seswantšho. Bolela gore ke ka lebaka la eng go le kotsi go ba maemong ao ka nako ya pula ya matlakadibe.

A re direng

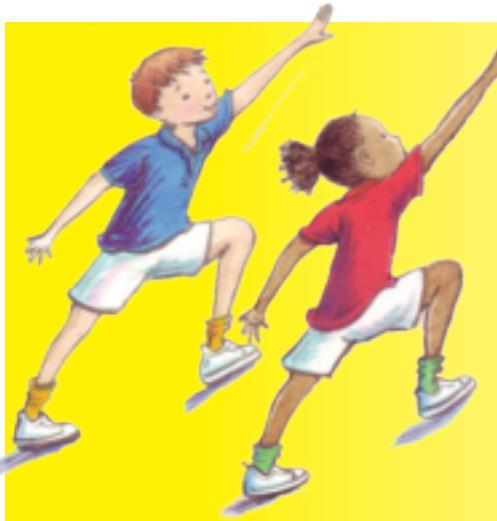
Lebelela gape, melao ye meraro ya boiphemelo ge go na le magadima. Kgetha o tee wa yona.

Dira phoustara go tsebiša batho ka ga boiphemelo ka nako ya magadima.

Phoustara ya gago e swantše go:

- ba le mantšu
- ba le bonnyane dikhwalithi tša go fapano
- ba bonolo go e kwešiša ka pela.

- Ka mmele wa gago kopisa mehuta ya magadima mo seswantšhong se se lego letlakaleng la 46. Ema go ya ka seswantšho sa mathomo metsotswana ye 10.
- Fetogela go seswantšho sa mo o bego o eme metsotswana ye 20. Lebelelana le mogwera wa gago yo a tlogo fetogela go maemo a fapanego. Kopisa meemo ye ka moka se o ka rego o ka mo seiponeng.
- Ema ka bowena gape.
- Bjale šišinyang mebele ya lena ka lebelo eke ke lena dipoutu tša legadima.
Boelətšang mešišinyego ye.

A re šutheng

A re boleleng

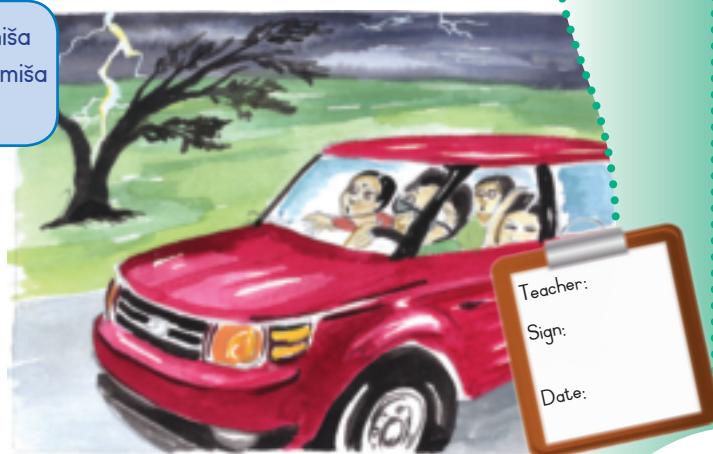
Bjale ipshine ka papadi ya thenisi, o šomiša seatla se se lebeletšego pele, gape, o šomiša seatla se se lebeletšego sa ka morago.

Na o tla bolokega ka sefatanageng ka nako ya ledimo?

Bolela le mogwera wa gago ka ga se.

Na legadima le ka itia gatee felo gotee?

Boledišanang ka dipotšišo tše ka phapošing ya lena.

Madimo le diphefo tše maatla

A re baleng

Bala kanegelo ya Phuki ka ga ledimo le lešoro.

Maitemogelo a ka a mabemabe

Maru a maso a ile a kgobokana letšatši ka moka. Tate o be a theeleditše ditaba mo seyalemoyeng, tše di bego di fela di re lemoša ka ga diphefo tše maatla le dipula tše di tšhologago. Maphodisa a ile a tla go tlo bona gore na re gobetše gomme ba re eletša ka ga seo re swanetšego go se dira ge go le mafula.

Tate o ile a tšeа thotšhe ya gagwe, seyalemoya sa gagwe, se se rwalegago le ditokumente tšeа gagwe, a di lokela ka mokotlaneng wa gagwe wa plastiki. Mma o ile a tšeа diaparo tšeа rena ba babedi tšeа matšatši a mabedi, a di tsenya ka mokotlaneng. Koko o tšere dipilisi tšeа gagwe tšeа madi a magolo, a di lokela ka mokotlaneng wa gagwe woo a o tlemelelago lethekeng la gagwe ka mehla. Re ile ra tlatša meetse ka mabotlelo ao re bego re ka kgon a go a rwala.

Tate o remile a wišetša fase kala ye kgolo ya mohlare, yeo e bego e kadielela godimo ga ntlo yešo. Re ile ra tswalela mafastere gomme tate a bea theipi ya go tanya mo digalaseng tšeа mafastere, a ba a di kokotela ka dipikiri.

Ge leswiswi le thoma go swara, pula e ile ya tiiša. Pula e ile ya tšutla ka modumo wo o

bego o oketšega, fela ge meetse a be a thoma go feta ka lebelo pele ga lebat i la rena ka pele, bašomedi ba masepala ba ile ba re tlišetša mekotla ya santa le diplasti ki tše ntsho tša go tshela ditšhila gore re di apare go thibela go kolobišwa ke pula.

Re be re tshogile. Masenke a tlhaka a ile a thothomedis wa ke moy a, gomme meetse a dutlela gohle. Metsotswana ye mengwe le ye mengwe ye mmalwa, selo se be se wela godimo ga tlhaka.

Go bile lešata le legolo la go phatloga le go bethagana ga go thiba ditsebe. Ntlo ya ba ga e sa na tlhaka!

Re ile ra khurumetša dihlogo tša rena ka mekotla yela ya diplasti ki, ra tšwa ka ntlong ka lebelo. Re ile ra swanel a go phepha ge dilo di be di fofa kgauswi le rena. Legodimo le ile la bonegwa ke mahlasedi a magadima. Re ile ra putla ka gare ga maraga, re kitimela holong ya setšhaba. Batho ba bangwe ba bantsi ba be ba šetše ba kgobokane fao.

Mosong wo o latelago go be go bonagala tshenyegelo ka ntle. Dikgogo tša rena di be di sa bonagale, gomme kgomo ya rena ya batho e be e tshabile.

Ledimo le be le tlogetše masetlapelo a mašoro gomme le bakile tshenyegelo ditoropong tše ntši tša kgauswi. Re be re le mahlatse go be re sa phela.

A re boleleng

Kgatha tema mo kanegelong ye, tše ekego e bolela ka ga wena.

Mantšu a a latelago a hlahoša mehuta ye e fapanego ya madimo:

Ledimogadi: phefo ye maatla kudu yeo e bakago tsheny o ye šoro.

Saeklone: ledimo leo le hlolago sesasedi, lefelong leo le homotšego.

Mamogašwa: sesasedi sa kgankga lefelong le le lennyane.

Na o nagana gore ke lefe la madimo a leo le hlasetšego ba lapa le?

Na ba lapa ba dirile eng go leka go itshireletša pele ledimo le ba hlasela?

Tšišinyego ya lefase

A re baleng

Kotara ya 4 – Beke ya 5

Tšišinyego ya lefase e direga ge karolo ya legogo la lefase e šutha go sa letelwa gomme lefase la šišinyega goba la thothomela.

Tšišinyego ye e bego e sa letelwa e thoma maphoto ao a putlago legogong la lefase. Maphoto ao a šišinya lefase le dilo tše ntši tše di lego go lona. Se ke tšišinyego ya lefase ye re kgonago go e kwa ra bar a e bona.

Ditšišinyego tša lefase di baka mahu le ditshenyegelo tše šoro mo meagong.

A re baleng

Dintlhha tše di kgahlišago ka ga ditšišinyego tša lefase šedi. Dulang ka dihlopha tša bone le bone. Šielanang go di balela godimo.

- Batho ba palo ye e ka bago 10 000 ba hlokagala ka ditšišinyego tša lefase ngwaga ka ngwaga.
- Ditšišinyego tša lefase tše 8 godimo ga tše 10 di diragala tikologong ya lewatle la Pacific
- Ditšišinyego tša ka tlase ga lebatle la lewatle ka nako di baka maphoto a magolo a lewatle ao a bitšwago ditsunami
- Ditsunami di putlaganya lewatle ka lebelo. Tše dingwe di fihlela 960km ka iri.
- Ditsunami tše dingwe ke tša bogodimo bja dimetara tše 15.
- Tsunami ya go di feta ka moka e diragetše ka la 26 Manthole 2004.
- Tsunami yeo e amile dinaga tše 11 tše di lego kgauswi le lewatle la India.
- Go bile le tsunami ye nngwe ye šoro ka la 11 Hlakola 2011 ka Japane.
- Lehu le ka thibelwa ge batho ba ka

- itokišetša kotsi ya thothomelo ya lefase. Ba ka akanyetša meago yeo e tekumelago kua le kua ka nako ya thothomelo ya lefase, go na le gore e pšatlagane.
- Ka la 29 Lewedi 1969 ditšišinyego ya lefase ye kgolo e ile ya šikinya Ceres, Tulbagh le Wolseley ka Kapa-Bodikela.
- Ditšišinyego tše maatla bjalo ga di ke di diragala ka mehla ka mono Afrika-Borwa.
- Durban, Pietermaritzburg le
- Cape Town ke ditoropo tša mo Afrika-Borwa moo ditšišinyego tša lefase di tlego di diragale.
- Go tloga ka Dibokwane 2010 tikologo ya Augrabies ka Kapa-Leboa e kile ya ba le ditšišinyego tša lefase tše nnyane.
- Go na le diteisene tše 26 mo Afrika-Borwa tše di re lemošago ka ga dikotsi tša ditšišinyego tša lefase.

A re direng

Letšatsikgwedi:

Lebelela mmepe wa lefase. Bjale swaya goba ngwala tše di latelago mo mmepeng.

1

Lewatle le go lona go diragalago ditšhišinyo tša lefase go feta.

2

Tikologo yeo go yona batho ba 230 000 ba hlokagetšego ka Manthole 2004.

3

Naga yeo go yona tsunami e ilego ya ratha ka la II Hlakola 2011.

4

Motsemogolo wo mongwe wa Kapa-Bodikela wo ka nako o bago le ditšhišinyego tša lefase.

5

Wo mongwe wa metsemegolo ka KwaZulu-Natal woo o tlego o rathwe ke ditšhišinyego tša lefase

6

Tikologo ya Kapa-Leboa yeo e nago le metšhitšhi ya ditšhišinyo tša lefase.

O ka khalara mmepe ka moka ka dikrayone.

Diphooftolo tše di re thušago: matseno

Kotara ya 4 – Beke ya b

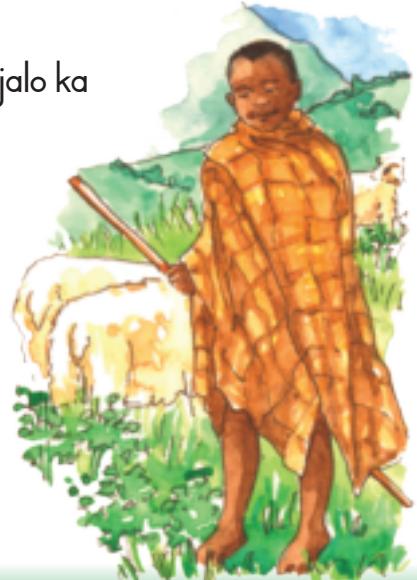

A re baleng

Kgalekgale batho ba ile ba thoma go šomiša matlalo a diphooftolo bjalo ka diaparo go itšireletša kgahlanong le diphefo le go tonya.

Ka morago batho ba ile ba lemoga gore ba
ka šomiša le wulu ya
go tšwa dinkung le go diphooftolo tše
dingwe tše bjalo ka llama go dira diaparo.
Diaparo tše di be di le bofefo kudu le
borutho go feta matlalo.

Letšatšikgwedi:

Re šoga mekgopa ya diphoofolo go dira ditšweletšwa tše di fapanego tša letlalo, bjalo ka dikhwama, diphese le dieta.

Mengwaga ye sekete ya go feta diphoofolo ka moka di be di le tša naga. Mengwaga ye mentši ya go feta diphoofolo tše bjalo ka dimpša, dikatse, dinku, dipere le dikgomo di ile tša thapa, ke gore tša ruiwa. Lehono re rua diphoofolo ka lebaka la gore di re fa dilo tše dintši tša go fapania.

Go tšwa go sebokosei re hwetša silika, yeo re e šomišago go dira mašela a masesanesesane, a boletaleta.

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

Diphoofto tše di re fago dijo goba diaparo: dinose

Kotara ya 4 – Beke ya b

A re baleng

Dinose di dira todi le moti, gape, di thuša borapolasa go tšweletša dienywa. Dinose di dula ka dintlwaneng goba ka mapokising. Ka nako madulo ao a ka bitšwa dihlaga. Tše dingwe tša dinose di a tšwa go yo nyaka modula le manopi mo matšobeng. Di a di tše a tša di iša "magaeng" a tšona. Modula o fiwa dinose tše nnyane bjalo ka dijo, gomme manopi a fotošwa todi yeo e dulago ka mamepeng, ya ba dijo tša dinose tše kgolo. Dinose di bolokela todi le modula ka mamapong. Lemapo le dirilwe ka motu woo dinose di o tšweletšago mo mebeleng ya tšona.

Borapolasa ba go rua dinose ba kgoboketša todi yeo dinose di e šiilego ge di eja. Todi ke sejo sa phepobotse, gomme re e ja ka marotho le ka bogobe goba motapa.

Gape, re šomiša motu wa dinose go dira mehutanahutana ya ditšweletšwa tše bjalo ka:

- Dikerese
- Sešepe
- Dikrayone
- Pholetšhe ya fenitšhara
- Setlolo sa melomo le ditlolo (dikhosmetiki)
- Go se tsenye meetse mo lettlalong
- Pholetšhe ya ditšweletšwa tše letlalo tše bjalo ka dieta

Gape, dinose di bohlokwa go rena, ka ge di dira dijo tše ntši tša dibjalo tše di bjålago ke borapolasa go dira peu ye mpsha yeo e tšweletšago dibjalo (dimela) tše mpsha. Dinose di dira se ka go phatlalatša modula go tloga go semela se sengwe go o iša go se sengwe ge di dutše di kgoboketša modula le manopi.

Bontši bjo bo ka bago teetharong ya dijo tše re di jago di holega ka tulafatšo yeo e dirwago ke dinose, eupša palo ya dinose e fokotšegile; ga e swane le kgale, ka lebaka la malwetši le tšhomiošo ya dibolayadilomi.

A re ngwaleng

Na dipego tše ke nnete goba maaka? Swaya lepokisi la maleba ka (✓).
Morutiši wa lena o tla le fa dikarabo.

	Nnete	Maaka
Mabolela (mabola) a nose ga a bohloko.		
Dinose di tšama di lahla medula ge di fofa, di eya diphagong tša tšona.		
Borapolasa ba amoga dinose todi e le noši yeo di nago le yona.		
Dinose tša go dira todi, di tlwaetše batho.		
Todi e na le mpholo ge e šomišwa dijong tša go fiša.		
Moti wa nose o ka dira gore dieta tša gago tša letlalo di phadime.		
Moti wa dinose o ka se kgone go thibela meetse go tsena dieteng tša letlalo.		
Todi e a baba/galaka.		
Palo ya dinose e a gola.		
Dinose di šomiša todi bjalo ka dijo tša tšona.		

Diphooftolo tše di re fago dijo goba diaparo: dikgogo

A re baleng

Dikgogo (matsuana) di wela mo legorong la diphooftolo tše di bitšwago diruiwa tša maphego.

Dikgogo ke dinonyana tše di šetšego di tlwaetše batho.

Re hwetša mae, nama le mafofa go tšwa dikgogong.

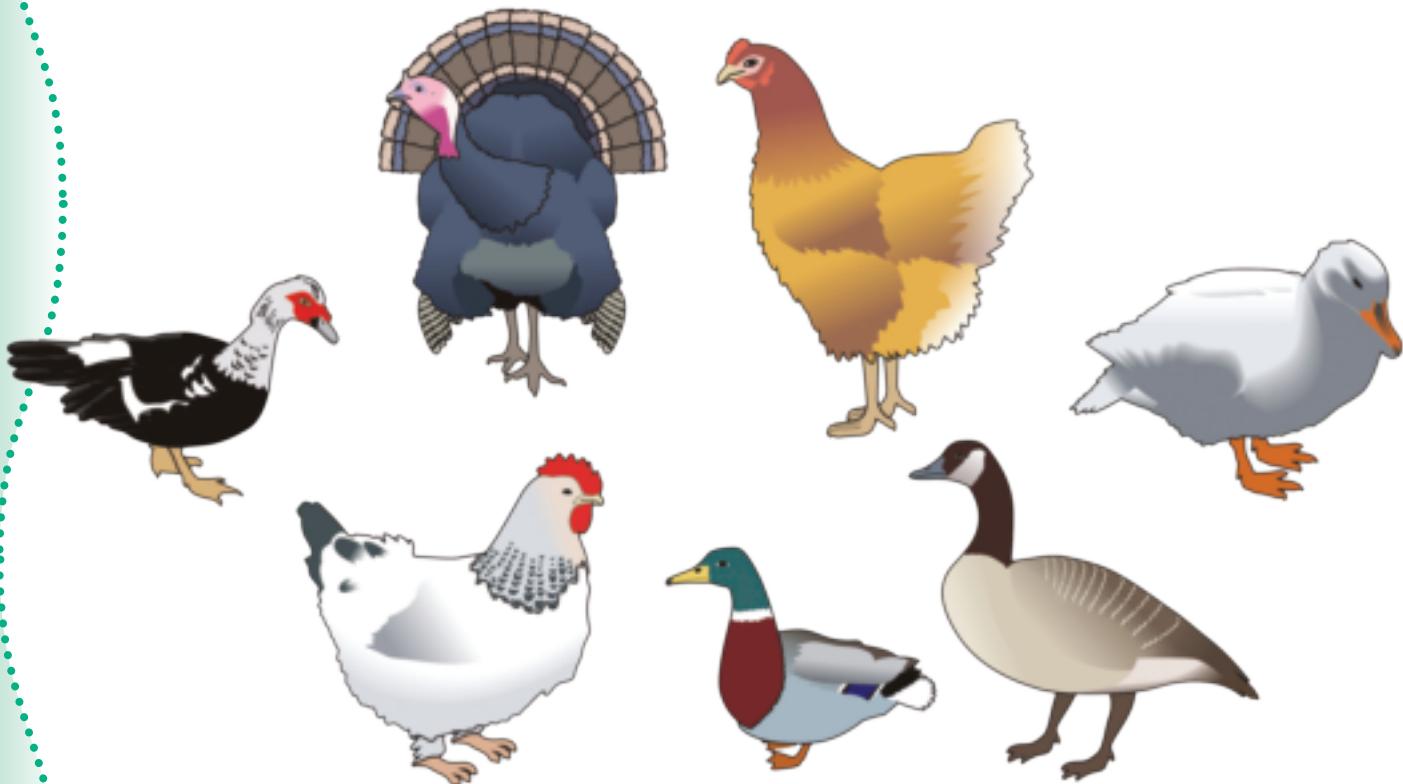
Diruiwa tša maphego di akaretša dikgogo, makalakune le maeba le lehuhu (lekhukhu), kgwale gammogo le dinonyana tša ka meetseng tše bjalo ka mapidibidi le maganse.

Mo Afrika-Borwa, dikgogo tše di ka bago dimilione tše 950 di phaphaša ngwaga le ngwaga gore di beele mae le go re fa nama. Ke palo ye e fetago palo ya barutwana ba Mphato wa 3 mono Afrika-Borwa makga a 100.

A re boleleng

Lebelela diswantšho tše gomme o bolele le mogwera wa gago ka ga tšona.
Ke dife tše di re fago mae ao bontši bja rena re a jago.

Letšatšikg wedi:

A re ngwaleng

Lebelela diswantsho tše gomme o dire sediko go dijo ka moka tše re di hwetšago go tswa mo dikgogong. Ka morago o lebelele dijo tše di šetšego gomme o bolele gore di tswa diphofolong dife.

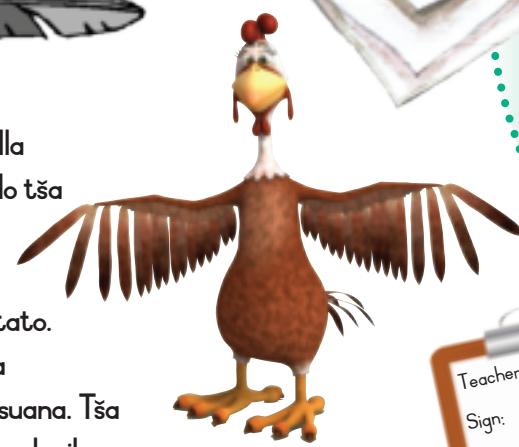
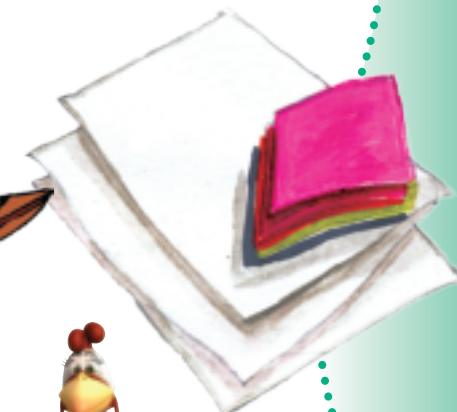
A re direng

Kgetha seruiwa sa maphego seo o ka se butšwišago ka "paper mâché". Lebelela mebala ya go fapana le dibopego tsa go fapana tsa mafofa a yona. Gape, lebelela mmele wa yona le dikarolo tsa go fapana tsa mmele wa yona.

Tše a sephetho sa gore o nyaka go gatelela eng.

A re itšikinyeng

- Nganga ditho go swana le ka mokgwa wo mogogonope o dirago pele o lla
- Phaphatha o be o phaphasediše matsogo a gago go swana le diphofolo tsa maphego, tsa go fapana.
- Sepela bjalo ka diphofolo tsa maphego tsa go fapana
- Ikotolle ka go tokaetsha bjalo ka nonyana ge e dira mo legoreng la motato.
- Arola go be diripa tše pedi. Sehlopha se sengwe se be sa tsa go thopa (bj.k.sepekwa), gomme tše di lego ka go sehlopha se sengwe e be matsuana. Tsa go thopa di kitima ka didiko tše kgolo tsa go kgeregela, matsogo a phurulogile ka go ngangega, di leka go swara matsuana. Matsuana a kitimela polokegong ya mmagoona, kgogotshadi. Fetolang ditema tše le di kgathago.

Teacher:
Sign:
Date:

Diphootholo tše di re fago dijo goba diaparo: dikgomo

A re baleng

Na maswi a rena a tšwa kae?

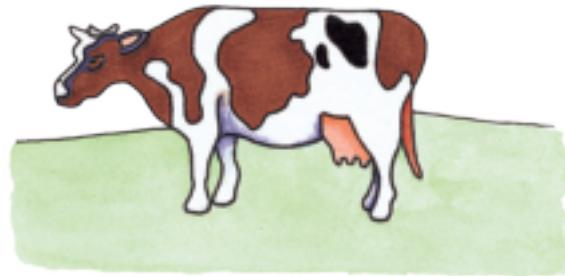
Na o tseba gore maswi a tla bjang magaeng a rena?

A re ithuteng ka gonnyane ka ga tshepetšo ye.

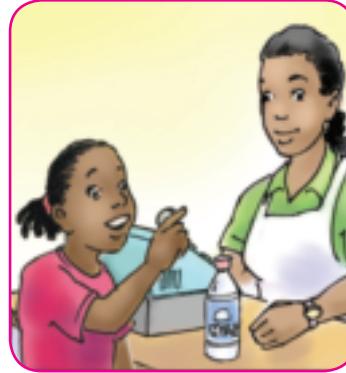
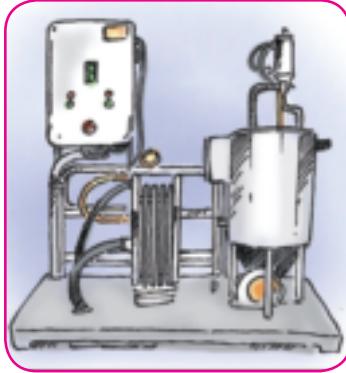
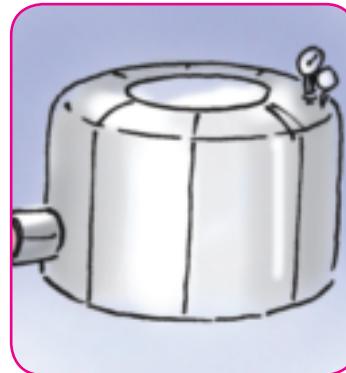
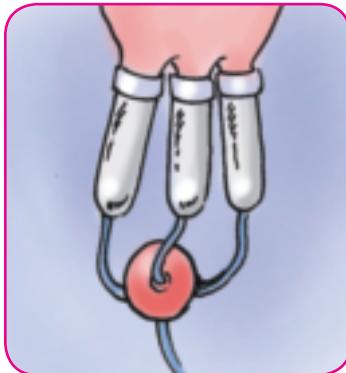
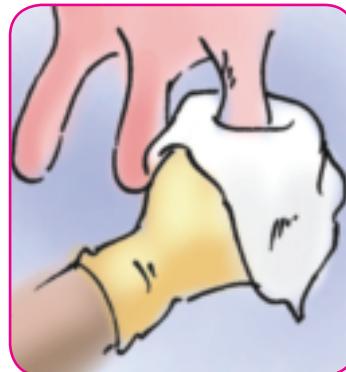
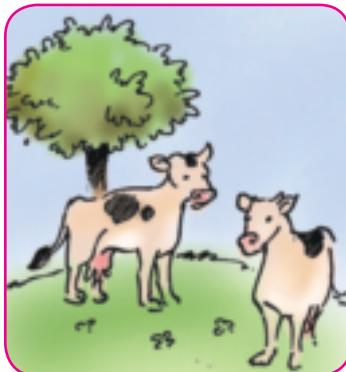

A re boleleng

Lebelela diswantšho tše gomme o bolele le mogwera gago ka ga tšona.

Ka fao re hwetšago maswi ka gona

Letšatšikgwedi:

A re boleleng

Maswi ga se selo se le noši seo re se hwetšago mo kgomong (ya tshadi). Na ke ditšweletšwa dife gape tše re di hwetšago go tšwa go dikgomo?

Botša bamphato ka ga lenaneo la gago.

A re direng

Ka go freime ye nngwe le ye nngwe, thala setšweletšwa seo se dirilwego ka maswi. Ngwala leina la setšweletšwa ka tlase ga seswantšho se sengwe se o se thalago.

Teacher:

Sign:

Date:

Diphooftolo tše di re fago dijo goba diaparo: dinku

A re baleng

Wulu

Mafelelo a marea, dinku ga di sa itshephelela dijase tša tšona tša wulu ye koto gore di ruthufale. Ka fao, ye ke nako ye botse ya go di kota. Se se bitšwa go kera (kota). Re šomiša wulu diaparong tša mehutahuta tše di re ruthufatšago. Re ka loga dijeresi ka wulu; gape, re ka loga wulu go dira material wo boleta, wo borutho. Go na le mehuta ya go fapania ya dinku tša wulu. Mo Afrika-Borwa, tše di atilego ke di-Merino, di-Blinkhaar-ronderib (boya bja go phadima le kgara ya nkgokolo), di-Dorper le di-Dormer. Diswantšho tše di lego letlakaleng le, di re bontšha gore ke tše bjang.

Merino ke mohuta wo montši go feta,
mo Afrika-Borwa.

Di-Blinkhaar-ronderib Afrikaner ke mohuta wa Afrika-Borwa. Mohuta wo o dula o tiile gape o phetše gabotse le mo maemong a boima.

Nku ya Dorper, e ruiwe botsebotse ka Afrika-Borwa.

Dormer le yona e tswadisitšwe mo Afrika-Borwa. Wulu ya yona e tloga e le bothata.

Mokgwa wo re hwetšago wulu ka wona

1. Rapolasa le bathuši ba kota dinku ka diatla goba ka motšhene.

2. Wulu e bewa mo tafoleng gomme ya hlaolwa go ya ka boleng le botelele.

3. Wulu e a pinyeletšwa gomme ya dirwa dingatana ya rekiswa.

4. Bjale wulu e a hlatswiwa go e hlwekiša.

5. Dikuto tša wulu di a hlatswiwa go di beakanyetša go logiwa.

6. Ka nako ya go ohla, wulu e a taološwa gomme ya logiwa.

7. Wulu bjale e loketšwe go logiwa.

8. Ka morago, wulu e a taiwa.

9. Wulu e dirisiwa go loga jeresi.

10. Jeresi e rekisiwa ka lebenkeleng.

A re boleleng

Bolela le mogwera wa gago. Dinku di ka thuša batho ka mekgwa efe ye mengwe?

A re bapaleng
• Morutšiši wa lena o tla le ruta go bapala khrikete ya bana ba bannyane.

Teacher:	
Sign:	
Date:	

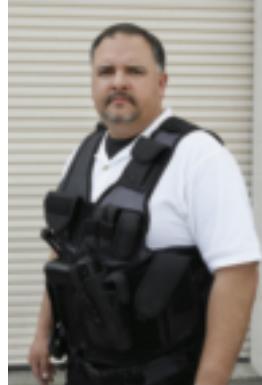
Diphooftolo tše di re šomelago: dimpša

A re nyalanyeng

Dimpša tše maphodisa di thuša maphodisa go nyaka disenyi.

Dimpša tše di thušago difofu go bona tsela ya tšona.

Dimpša tše di dišago di re thuša go re šireletša kgahlanong le disenyi.

Dimpša tše dinku di netefatša gore dinku ka moka di dula mmogo.

Dimpša tše di tsomago di thuša batsomi go hwetša dinonyana goba diphooftolo tše ba di thuntshitsegoo.

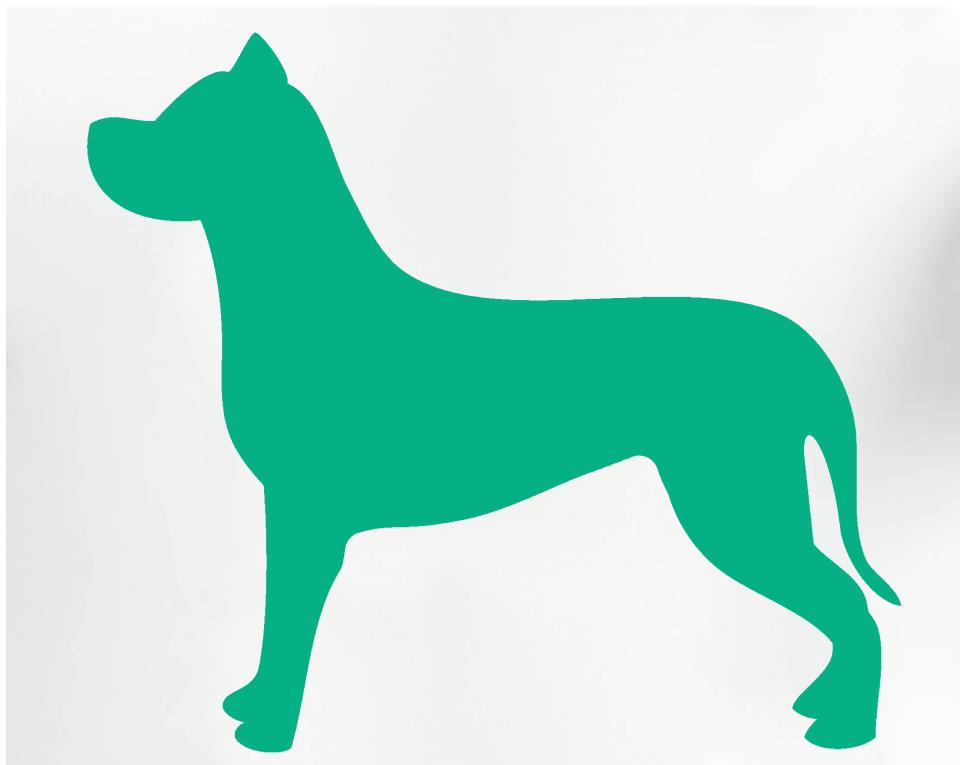

A re direng

Dira seswantšho sa moriti sa mogwera yo mogolo
wa motho: mpša

O swanetše go ba le:

- pampiri ka mebala ye mebedi ya go fapanā
- sekero
- phensele
- semamaretši

- Thala mpša ye kgolo mo go ye nngwe ya dipapetlana tša dipampiri. Netefatša gore o diriša pampiri ka moka ga yona.
- Bjale sega mpša ya gago gabotse le ka kelohloko.
- Mamaretša mpša ya gago ye e segilwego mo godimo ga papetlana ya pampiri.
- Thala mahlo, nko le molomo wo o nago le meno mo go mpša.
- Kgabiša seswantšho sa gago ka mokgwa wo o o ratago. Gopola gore mebala ya go swana le boso godimo ga mmala wa namune, yeo e phadišanago, e šoma gabotse go direng ga seswantšho sa mo meriting.

Diphoofolo tše di re šomelago: ditonki

A re baleng

Ditonki di thusitše batho sebaka sa mengwaga ye dikete tše b. Di re rwele tsha ba tsha rwala dithoto tsha rena tše boima mo mekokotlong ya tsona, tsha lema mašemo a rena ebile tsha re pompela meetse.

Dilo tše ka moka di sa dutše di direga le lehono. Go na le ditonki tše di ka bago dimilione tše 41 lefaseng ka bopphara. Se se bontsha gore ngwana yo mongwe le yo mongwe wa sekolo a ka ba le ditonki tše 3 mo Afrika-Borwa.

A re ngwaleng

Lebelela diswantšho gomme o ngwale lefoko ka seswantšho se sengwe le se sengwe, mabapi le ka fao tonki e šomišwago ka gona.

